

จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์

Social Psychology:
Theories and Applications

รวมหลักการ ทฤษฎีต่างๆ
และผลการวิจัยมากมายทางจิตวิทยาสังคม
ที่อธิบายพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์
เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต
ประจำวันและการทำงาน

สิทธิโชค วรรณสุน์ติกุล

จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์

Social Psychology: Theories and Applications

ลิตธิโชค วรานุสันติกุล

บริษัท ซีเ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน)
SE-EDUCATION PUBLIC COMPANY LIMITED

ค้นหาหนังสือที่ต้องการ ได้เร็ว ทันใจ ที่ www.se-ed.com

- ในกรณีที่ต้องการซื้อเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ในการสอน การฝึกอบรม การส่งเสริมการขาย หรือเป็นของขวัญพิเศษ เป็นต้น กรุณาติดต่อสอบถามราคาพิเศษได้ที่ ฝ่ายขาย บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน) อาคารเนชั่นทาวเวอร์ ชั้นที่ 19 เลขที่ 1858/87-90 ถนนบางนา-ตราด กม. 4.5 แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260 โทรศัพท์ 0-2739-8222 โทรสาร 0-2739-8356-9
- หากมีคำแนะนำหรือติชม สามารถติดต่อได้ที่ comment@se-ed.com

จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการประยุกต์

โดย รศ. ดร. สิทธิโชค วรรณสันติกุล

ราคา 220 บาท

สงวนลิขสิทธิ์ในประเทศไทยตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ © พ.ศ. 2546 โดย รศ. ดร. สิทธิโชค วรรณสันติกุล
ห้ามคัดลอก ลอกเลียน ดัดแปลง ทำซ้ำ จัดพิมพ์ หรือกระทำการอื่นใด โดยวิธีการใดๆ ในรูปแบบใดๆ
ไม่ว่าส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ เพื่อเผยแพร่ในสื่อทุกประเภท หรือเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ
นอกจากจะได้รับอนุญาต

A 4 1 0 - 4 0 9 - 3 4 8 - 6 B 1
0 6 4 5 2 1 0 9 8 7 6 5 4

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

สิทธิโชค วรรณสันติกุล.

จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการประยุกต์. --กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2546.

348 หน้า.

1. จิตวิทยาสังคม.

I. ชื่อเรื่อง.

302

ISBN : 978-974-534-704-5

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน)
SE-EDUCATION PUBLIC COMPANY LIMITED

อาคารเนชั่นทาวเวอร์ ชั้นที่ 19 เลขที่ 1858/87-90 ถนนบางนา-ตราด กม. 4.5 แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260 โทรศัพท์ 0-2739-8000

พิมพ์ที่ หจก. เม็ดทรายพรินต์

เลขที่ 989-10 ถนนเจริญสุขนิทวงศ์ แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทรศัพท์ 0-2882-6492-3

นายชิต โภาเจริญวิจนะ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. 2554

คำนำ

ผู้เขียนรู้สึกสนุกเมื่อได้ศึกษาวิชาจิตวิทยาสังคม เพราะวิชานี้มีการวิจัยและการทดลองแปลกๆ เพื่อศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคม มีการทดลองหลายอย่างในวิชานี้ที่น่าทึ่ง แปลก และบางครั้งได้ผลตรงกันข้ามกับความเชื่อของเรา ผู้เขียนจึงอยากเล่าเรื่องราวดังกล่าวให้ผู้ที่มีวิชาวิชานี้ได้อ่านบ้าง

แม้ว่าการเขียนหนังสือเพื่อให้ผู้อื่นได้อ่านเป็นหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัย แต่สำหรับผู้เขียนการเขียนหนังสือเล่มนี้มิได้เป็นหน้าที่เพียงอย่างเดียว ผู้เขียนเขียนด้วยความสนุกสนานส่วนตัว เพราะอยากเห็นนักศึกษาได้อ่านหนังสือจิตวิทยาสังคมฉบับภาษาไทยอีกสักเล่มหนึ่ง ซึ่งมีแบบแผนการเขียนอย่างเป็นมิตรกับผู้อ่าน มีตัวอย่างทางวิชาการที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันได้ด้วยหลักการและทฤษฎีซึ่งได้มีการวิจัยแล้ว ในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะไม่ตีขลุมด้วยทฤษฎีส่วนตัวของผู้เขียนเอง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทำานผู้อ่านจะต้องระมัดระวังเสมอในการอ่านหนังสือจิตวิทยาคือเรื่องของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญในการอธิบายพฤติกรรมของคน งานวิจัยและทฤษฎีทางจิตวิทยาจำเป็นต้องตีความและวิเคราะห์ใหม่ในบริบทของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันกับสังคมที่ผลิตงานวิจัยและทฤษฎีเหล่านั้น กล่าวให้ง่ายคือ ถ้าจะต้องใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาของต่างประเทศเพื่ออธิบายพฤติกรรมคนไทย เราต้องไม่ลืมคิดในแง่วัฒนธรรมของสังคมไทยด้วยว่าจะมีผลอย่างไรต่อทฤษฎีและการวิจัยเหล่านั้น

ในหนังสือเล่มนี้ ทุกบทจะนำด้วยกรณีศึกษาซึ่งผู้เขียนได้พยายามคัดสรรมาเสนอเพื่อกระตุ้นความอยากรู้ ทำให้สงสัย หลังจากนั้นจึงจะเสนอเนื้อเรื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับกรณีศึกษานั้นในแง่ของการตอบข้อสงสัย และในตอนจบของแต่ละบทผู้เขียนได้เสนอการประยุกต์เนื้อเรื่องในบทนั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันไว้ด้วย เมื่อเขียนไปถึงเรื่องอะไรสักอย่างหนึ่งแล้วผู้เขียนยังรู้สึกว่าผู้อ่านน่าจะได้ข้อมูลเรื่องนั้นเพิ่มเติมเพราะมันแปลกดี ความอยากที่จะเขียนให้ผู้อ่านได้ทราบข้อมูลเพิ่มเติมและอยากให้อ่านรู้สึกชอบวิชาการด้านนี้ ผู้เขียนจึงค้นคว้างานวิจัยแปลกๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อเรื่องในบทนั้นใส่กรอบไว้ให้ผู้อ่านได้อ่านสนุกๆ ประกอบเนื้อเรื่องนั้นไปด้วย

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ให้ทุนระยะสั้นสำหรับสนับสนุนการไปค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมในต่างประเทศ ทำให้ผู้เขียนได้มีโอกาสไปพบปะนักจิตวิทยาสังคมที่มีชื่อเสียงระดับโลกหลายท่าน และได้ค้นคว้าข้อมูลที่ไม่มีในประเทศไทย นอกจากนั้นต้องขอบคุณภรรยาและลูกทั้งสองด้วย เพราะการเขียนหนังสือเล่มนี้ออกมาได้สำเร็จกำลังในส่วนสำคัญเกิดจากภรรยาและลูก ซึ่งต้องรับภาระหลายอย่างเพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้เขียนต้องใช้เวลาที่ผู้เขียนควรจะให้กับครอบครัวมานั่งค้นคว้าและเขียนหนังสือเล่มนี้

สิทธิโชค วรรณุลันติกุล

สารบัญ

บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตวิทยาสังคม _____ 9

กรณีศึกษา	10
ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับพฤติกรรม	14
ความเชื่อเบื้องต้นเกี่ยวกับอะไรทำให้มนุษย์กระทำพฤติกรรม	14
ทัศนศาสตร์เกี่ยวกับทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม	18
ความหมายของจิตวิทยาสังคม	22
ขอบข่ายของเนื้อหาจิตวิทยาสังคม	24
จิตวิทยาสังคมมีความสัมพันธ์กับวิชาการสาขาอื่นอย่างไร	25
สังเขปความเป็นมาของจิตวิทยาสังคม	27
วิธีการศึกษาค้นคว้าทางจิตวิทยาสังคม	30
เทคนิควิธีการวิจัยในจิตวิทยาสังคม	34
การสรุปสาเหตุให้กับผลการวิจัย	39
สรุป	41
แบบฝึกหัด	42

บทที่ 2 สังคมประกิต _____ 43

กรณีศึกษา	44
สังคมประกิต (Socialization) คืออะไร	45
ตัวแทนของสังคมในกระบวนการสังคมประกิต	47
กลวิธีในการเรียนรู้พฤติกรรมในกระบวนการสังคมประกิต	49
ผลของสังคมประกิต	55
ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรม	66
แนวทางการนำเอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิต	76
สรุป	77
แบบฝึกหัด	79

บทที่ 3 การรับรู้ทางสังคม 81

กรณีศึกษา	82
การรับรู้คืออะไร	84
การรับรู้วัดกับการรับรู้ทางสังคม	85
ตัวแปรที่สำคัญในการรับรู้บุคคลหรือการรับรู้ทางสังคม	86
ความถูกต้องแม่นยำของการรับรู้บุคคล	89
การเกิดความรู้สึกประทับใจ (Impression Formation)	92
การระบุเหตุของพฤติกรรม (Attribution) : การทำความเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรม	97
การระบุเหตุพฤติกรรมของตนเอง	111
อิทธิพลของการรับรู้บุคคลที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคม	113
แนวทางการนำเอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิต	115
สรุป	116
แบบฝึกหัด	118

บทที่ 4 เจตคติ 119

กรณีศึกษา	120
เจตคติคืออะไร	121
เจตคติกับพฤติกรรม	122
เจตคติเกิดขึ้นมาได้อย่างไร	126
การเปลี่ยนแปลงเจตคติ	129
แนวทางในการประยุกต์ใช้ในชีวิต	150
สรุป	151
แบบฝึกหัด	153

บทที่ 5 แรงจูงใจทางสังคมและการทำงาน 155

กรณีศึกษา	156
กระบวนการจูงใจ (Motivational Process)	158
แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับแรงจูงใจของนักจิตวิทยาสกุลต่างๆ	159
ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจและการนำเอาทฤษฎีไปปฏิบัติในองค์กร	161
แรงจูงใจภายในและแรงจูงใจภายนอก	182
แนวทางการประยุกต์ใช้ในชีวิต	184
สรุป	185
แบบฝึกหัด	186

บทที่ 6 อิทธิพลทางสังคม 187

กรณีศึกษา	188
อิทธิพลทางสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของบุคคล	189
อิทธิพลทางสังคมในแบบของการคล้อยตาม	194
อิทธิพลของสังคมในแบบของการยอมทำตามคำขอ (Compliance)	202
เทคนิคในการทำให้เกิดการยอมทำตาม	208
อิทธิพลของสังคมในแบบของการเชื่อฟัง	212
ข้อสังเกตที่ไม่อาจจะมองข้ามในเรื่องของอิทธิพลทางสังคม	215
แนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต	218
สรุป	219
แบบฝึกหัด	221

บทที่ 7 พฤติกรรมมนุษย์ในกลุ่ม 223

กรณีศึกษา	224
ทำไมคนจึงต้องเข้าร่วมกลุ่ม	225
ธรรมชาติของกลุ่ม	228
กลุ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มอย่างไร	233
การทำงานเป็นกลุ่มในแงุ่มที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ	241
กระบวนการกลุ่ม (Group Process) ในองค์การ	247
แบบแผนพฤติกรรมของสมาชิกขณะทำงานในกลุ่ม	253
ข้อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่มีประสิทธิภาพมากกับน้อย	254
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Intergroup Relationship)	255
แนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต	256
สรุป	257
แบบฝึกหัด	258

บทที่ 8 ภาวะผู้นำ 259

กรณีศึกษา	260
นิยามภาวะผู้นำ (Leadership Definition)	262
การค้นคว้าเรื่องผู้นำโดยยึดเอาลักษณะของผู้นำเป็นหลัก	263
การศึกษาแบบแผนพฤติกรรมของผู้นำ	265
การศึกษาเรื่องผู้นำกับสถานการณ์	269
การจำแนกประเภทของภาวะผู้นำ	276

การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำ	282
แนวทางการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง	284
สรุป	285
แบบฝึกหัด	287

บทที่ 9 การช่วยเหลือ การร่วมมือ การแข่งขัน การขัดแย้ง และความก้าวร้าว

กรณีศึกษา	290
การช่วยเหลือกัน : พฤติกรรมที่เอื้อต่อการประสานงาน	292
อิทธิพลอะไรบางอย่างที่ทำให้เกิดพฤติกรรมช่วยเหลือคนอื่น	294
ใครเป็นผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือ	301
เงื่อนไขที่ไม่อำนวยให้เกิดพฤติกรรมช่วยเหลือ	303
ความร่วมมือและการแข่งขัน : การทำงานร่วมกันและการทำงานต่อต้านกัน	305
ความร่วมมือกันทำให้มีประสิทธิผลในการผลิตจริงหรือ	307
ความขัดแย้ง : ธรรมชาติ สาเหตุ และการจัดการ	309
ความก้าวร้าว : หลังจากความขัดแย้งมักจะมี ความก้าวร้าว	317
การลดความก้าวร้าว	325
แนวทางการประยุกต์ใช้ในชีวิต	328
สรุป	329
แบบฝึกหัด	331

บรรณานุกรม

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ จิตวิทยาสังคม

วัตถุประสงค์ เมื่อได้ศึกษาบทนี้แล้ว สามารถที่จะ

- อธิบายความหมายของพฤติกรรมในทางจิตวิทยาและยกตัวอย่างพฤติกรรมแต่ละประเภทได้
- บอกความแตกต่างของทักษะที่มีต่อการกำเนิดพฤติกรรมของนักจิตวิทยาสำนักต่างๆ ได้
- อธิบายได้ว่าวิชาจิตวิทยาสังคมศึกษาค้นคว้าพฤติกรรมมนุษย์ในแง่ใดและสัมพันธ์กับวิชาการสาขาอื่นๆ อย่างไร
- เล่าประวัติที่มาโดยสังเขปของวิชาจิตวิทยาสังคมได้
- บรรยายขั้นตอนของการวิจัยที่นักจิตวิทยาสังคมใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้
- เปรียบเทียบความแตกต่างของตัวแปร 3 ชนิดคือ ตัวแปรต้น ตัวแปรตาม และตัวแปรแทรกซ้อนได้ รวมทั้งบอกความสำคัญของตัวแปรทั้ง 3 ชนิดที่มีต่อผลการวิจัยได้
- จำแนกประเภทของวิธีการวิจัยที่นักจิตวิทยาสังคมนิยมใช้ในการศึกษาหาความรู้ได้

กรณีศึกษา

เกือบ 40 ปีมาแล้วเมื่อผมยังเป็นเด็กวัยรุ่นอายุราว 14 - 15 ปี ผมเรียนอยู่ในโรงเรียนประจำจังหวัด ซึ่งเป็นโรงเรียนชายล้วน เพื่อนผมแต่ละคนล้วนแล้วแต่อดความสามารถของตนเองในการเป็นลูกผู้ชาย โดยแต่ละคนจะต้องหาเรื่องมาคุยว่าตัวเองนั้นเยี่ยมยอด เคยทดลองมาแล้วใน 3 อย่างนี้คือ อย่างแรกดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ อย่างที่สองชกต่อย และอย่างที่สามจีบผู้หญิง เมื่อใครก็ตามได้ไปกระทำการใน 3 อย่างนี้แล้วจะต้องมาประโคมข่าวกันในห้องเรียน ยึดหน้าเล่าแล้วเล่าอีกในกลุ่มเพื่อนที่มุงเข้ามาฟังอย่างยกย่องในวีรกรรมของผู้เล่าที่ไปกระทำมา

วันหนึ่งเพื่อนจอมแสบคนหนึ่งมีอายุมากกว่าผม 3 ปี (เพราะเรียนตกซ้ำชั้นบ่อย) โดนครูเรียกไปยืนหน้าเสาธงตอนเช้าพร้อมประกาศวีรกรรมว่า เขาผู้นี้ได้ไปเที่ยวผู้หญิงขายบริการมา ซึ่งเผอิญมีครูท่านหนึ่งได้ไปตรวจรอบตลาดแล้วเห็นเขากำลังเดินออกมาจากที่นั่น (ในสมัยที่ผมเรียนอยู่ชั้นมัธยม นั้นครูห้ามนักเรียนออกนอกบ้านหลังหนึ่งทุ่ม และได้จัดเวรตรวจรอบเมือง) จึงต้องโดนทำโทษด้วยการถูกตีที่หน้าเสาธง 6 ทีเพื่อให้ทราบจำ ผลปรากฏว่าวันนั้นทั้งวันและอีกหลายวันต่อมาเพื่อนผมคนนี้ได้เดินยึดทั้งวันแทนที่จะสำนึกผิด เพราะว่าเขากลายเป็นคนดังของพวกเรา ไม่ว่าเขาอยู่ที่ไหนก็จะมีคนมุงล้อมซักชวนให้เขาเล่าประสบการณ์ในการไปเที่ยวผู้หญิงขายบริการให้ฟัง เพื่อนคนนี้ก็เล่าแล้วเล่าอีกมีรู้เบื่อ และเพื่อนคนนี้ก็ยังคงไม่เลิกที่จะไปหาประสบการณ์อย่างนี้อีก นอกจากนั้นยังมีพวกอยากรู้นคนอื่น ๆ อีกหลายคนติดตามไปหาประสบการณ์ด้วยทั้งที่รู้ว่าถ้าโดนครูจับได้จะต้องโดนตีที่หน้าเสาธงก็ตาม

แล้ววันหนึ่งโอกาสในการทำให้เพื่อนยอมรับในตัวผมก็มาถึง พวกเราตั้งวงเหล้ากันที่บ้านเพื่อนคนหนึ่ง พวกเราดื่มสุราเถื่อน ต้มไก่ และทำลาบกินกันตั้งแต่กลางวัน พอถึงกลางคืนต่างก็เมากันเป็นที่สนุกสนาน ปรากฏว่าวันนั้นผมก็ได้ตั้งในหมู่เพื่อนสนใจ เพราะผมกลายเป็นคนอยู่โยงเกือบจะเป็นคนสุดท้าย แล้วยังพาเพื่อนที่เหลือขี่จักรยานไปเที่ยวงานวัดต่อได้อีกเพื่อไปจีบสาวนักเรียนโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดที่มาเที่ยวงาน ผมจำได้ว่าในงานคืนนั้นพวกเราพากันเดินไปจีบสาว ๆ ได้อย่างไม่น่าเชื่อทั้งที่ในเวลาปกติผมไม่กล้าพูดอย่างนั้นแน่นอน คำพูดที่พูดออกไปจีบเขานั้นล้วนแล้วแต่กล้าเกินปกติทั้งนั้น พอหายเมาก็รู้สึกอายตัวเอง และเมื่อผมเพียงคนเดียวได้พบกับสาว ๆ กลุ่มนั้นในวันต่อมาผมก็อายจนไม่กล้ามองหน้าพวกเขาด้วยซ้ำไป

เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ผมได้รับการยอมรับในหมู่เพื่อนฝูงพอสมควรว่าในบรรดาความนิยม 3 อย่างของวัยรุ่นชายในตอนนั้นผมทำได้ทั้งนั้น ผมจึงเข้ากับเพื่อนได้อย่างดีพอสมควร แต่ผมก็ได้เห็นพัฒนาการของเพื่อนคนหนึ่งซึ่งเรียนเก่งมาก ไม่เคยมีใครแย่งที่หนึ่งของชั้นไปจากเขาได้เลย และเขาคือคนแรกในห้องเรียนที่ไปทดลองดื่มเหล้าก่อนคนอื่นในรุ่นของเรา และเมื่อเขาอายุได้ 40 ปี เขาเป็นคนเดียวในรุ่นที่เป็นโรคพิษสุราเรื้อรังจนต้องออกจากงานราชการ มีปัญหาครอบครัว และเสียอนาคตไปอย่างน่าเสียดาย ผมคิดว่าผมยังโชคดีที่รู้จักควบคุมตัวเองได้ จึงอยู่ดีมาจนถึงบัดนี้

อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนเป็นแรงผลักดันที่สำคัญมากสำหรับคนเรา เพราะกลุ่มกดดันให้คนในกลุ่มต้องทำตามความคาดหวังของกลุ่มทั้งที่ไม่อยากทำ แต่ต้องทำเพราะอยากได้รับการยอมรับจากคนในกลุ่ม วิชาจิตวิทยาสังคมนั้นศึกษาพฤติกรรมของคนอันได้รับอิทธิพลจากคนอื่นและกลุ่ม

วิ

ชาติจิตวิทยาสังคมเป็นวิชาที่พยายามศึกษาอธิบายพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ บางครั้งพฤติกรรมของมนุษย์ก็ดูจะอธิบายได้ยาก ทำความเข้าใจลำบาก ดังจะยกตัวอย่างให้ผู้อ่านได้รับทราบสัก 3 เหตุการณ์ เช่น ในปี พ.ศ. 2542 ตลอดทั้งปีเรื่องของวัดธรรมกายเป็นเรื่องที่สื่อมวลชนนำมาเสนอได้ทุกวัน ยิ่งนานวันเข้าข้อกล่าวหา ยิ่งทำให้วัดธรรมกายเสียหายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการถูกกล่าวหาว่าสอนศาสนาผิดจากความเชื่อถือของศาสนาพุทธในหัวข้อนิพพานเป็นอัตตา การหาเงินบริจาคอย่างมากมาย เป็นร้อยเป็นพันล้านบาทด้วยวิธีการตลาดสมัยใหม่ ผวนวกับการชวนเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ เป็นต้นว่า การชี้ชวนให้ดูปรากฏการณ์ตะวันแก้ว การชวนเชื่อเรื่องของผู้ที่เชื่อถือในวัดว่าทำบุญแล้วจะได้ผลตอบแทนมากกว่าเดิมตลอดไปจนถึงการจูงใจด้วยระบบการจูงใจแบบการตลาดแบบขายตรง การที่เจ้าอาวาสวัดซื้อขายที่ดิน และการทำธุรกิจของผู้เกี่ยวข้องกับวัดจนทำให้เกิดกรณีสึกเจ้าอาวาส ซึ่งยึดเยื้อสูกันทางสื่อมวลชนทุกวันระหว่างวัดธรรมกายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือมหาเถรสมาคม กรมการศาสนาและตำรวจ จนกระทั่งผู้คนทั่วไปต่างก็เกิดคำถามว่า เมื่อสื่อมวลชนกล่าวหาว่าวัดธรรมกายออกมาจนขนาดนี้แล้วทำไมจึงยังมีศิษย์วัดธรรมกายไปทำบุญที่วัดเหมือนเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลงไปมากมายนัก ทำไมบรรดาศิษย์วัดเหล่านี้ถึงยังศรัทธากับวัดแทบจะเรียกว่ามากกว่าเดิมด้วยซ้ำไป และคนเหล่านี้ล้วนมีการศึกษาสูงระดับปริญญาแทบทั้งนั้น

เพื่อให้ชัดเจนมากขึ้นขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน ค.ศ. 1978 ได้เกิดเหตุการณ์อันถือว่าเป็นโศกนาฏกรรมซึ่งทำให้ประชาชนโลกสะเทือนใจเป็นอย่างยิ่ง ที่เมืองโจนส์ทาวน์ (Jonestown) ประเทศกายอานา ในทวีปอเมริกาใต้ จิม โจนส์ ผู้ประกาศตัวเป็นศาสดาของลัทธิอารามิกชน (People's Temple) ได้เรียกสาวกของเขาทั้งหมดเกือบ 1,000 คนมาประชุมกันและเทศนาให้ทุกคนฆ่าตัวตายด้วยการดื่มยาพิษ โดยที่โจนส์อ้างว่า การฆ่าตัวตายครั้งนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อสันติสุขของมวลมนุษย์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นภายหลังจากคณะของสมาชิกสภาผู้แทนของสหรัฐอเมริกา ลีโอ โรอัน ซึ่งมีสาวกผู้เอาใจออกห่างของโจนส์ติดไปด้วยถูกยิงตายทั้งหมดด้วยฝีมือของสมุนของโจนส์ที่สนามบินของเมืองก่อนที่จะเครื่องบินจะออกบินกลับไปยังสหรัฐอเมริกา ผู้สื่อข่าวได้รายงานว่ามีศพทั้งหมด 910 ศพนอนตายระเกะระกะทั่วไปหมดในบริเวณนั้น โดยผู้ตายมีทั้งคนชรา เด็ก และผู้หญิงรวมอยู่ด้วย

โจนส์เป็นศาสดาของลัทธิอารามิกชนมา 20 กว่าปี ก่อนที่จะมาก่อเหตุการณ์อันน่าสะพรึงกลัวนี้ เขาเริ่มสอนลัทธิของเขาที่อินดีแอนาในสหรัฐอเมริกา ก่อน ซึ่งเน้นเรื่องสันติภาพ การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และไม่มีการแบ่งผิวพรรณ แล้วจึงย้ายสำนักงานไปอยู่ที่เมืองซานฟรานซิสโก และในที่สุดก็อพยพสาวกทั้งหมดมาตั้งหลักสร้างสังคมอุดมคติที่เมืองโจนส์ทาวน์ในประเทศกายอานา เหตุการณ์ทั้งปวงดำเนินการมาอย่างสงบเรียบร้อย จนกระทั่งโรอันได้ทราบว่ามีการประชุม กักขัง และฝ่าฝืนเสรีภาพของสมาชิกของลัทธินี้ เขาจึงเดิน

ทางมาสอบสวนถึงเมืองโจนส์ทาวน์ และก็มีสาวกัลทีนี่ 2 ครอบครัวแอบมาขอให้เขาพากลับอเมริกา ซึ่งทั้งหมดก็ได้เดินทางมาขึ้นเครื่องบิน แต่ได้ถูกหน่วยรักษาความปลอดภัยสาวกของโจนส์ยิงตายหมดที่สนามบินนั้นเอง ในเวลาเดียวกันโจนส์ซึ่งได้มองเห็นวาระสุดท้ายของลัทธิอย่างชัดเจนแล้วว่าจะเกิดขึ้นแน่เพราะการฆ่าคนทั้ง 5 รวมทั้งโรนด้วย เขาจึงได้เรียกประชุมสาวกทั้งหมดแล้วเทศนาเรียกร้องให้ฆ่าตัวตายทุกคนโดยระบุว่าเป็นการฆ่าตัวตายเพื่อการปฏิวัติและหนีจากโลกที่ไร้มนุษยธรรม (Oshero, 1980)

คำถามที่ผู้อ่านหรือผู้ที่ได้ฟังข่าวนี้เมื่อครั้งที่เหตุการณ์เกิดขึ้นในปี ค.ศ.1978 ต้องถามเสมอก็คือ เหตุการณ์ที่น่าสลดหดหู่นี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร อะไรเป็นสาเหตุให้เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นมา โจนส์ใช้วิธีการทำให้สาวกยอมทำตามคำเทศนาให้ฆ่าตัวตายของเขาได้อย่างไร ทำให้มีคนจำนวนถึง 910 คนจึงขาดสติสัมปชัญญะยอมกินยาพิษเพื่อฆ่าตัวตาย ฯลฯ กรณีตัวอย่างเช่นนี้มิได้เป็นกรณีเดียว ยังมีอีกหลายกรณีที่ทำให้เกิดความประหลาดใจและงุนงงสงสัย รวมทั้งความไม่เข้าใจในพฤติกรรมมนุษย์ดังจะกล่าวต่อไปอีกสักเหตุการณ์หนึ่ง

คืนหนึ่งของเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 1964 ในชุมชนที่มีชื่อว่าคิวการ์เดนในนิวยอร์ก มีหญิงสาวคนหนึ่งชื่อ คิตตี้ จินโนวิส ซึ่งขณะที่กำลังไขกุญแจประตูบ้านอยู่ ก็มีฆาตกรเข้ามาประชิดตัวเธอพร้อมกับจ้วงแทงด้วยมีด เธอตกใจร้องขอความช่วยเหลือและวิ่งหนี เพื่อนบ้านบางคนได้ยินเสียงร้องจึงเปิดไฟ ฆาตกรตกใจหนีไป แต่ไม่มีใครลงมาช่วยเธอเลย ฆาตกรจึงหวนกลับมาทำร้ายเธออีกจนเสียชีวิต รวมเวลาที่เกิดเหตุทั้งหมดนานถึงครึ่งชั่วโมง มีผู้ได้ยินเสียงร้องทั้งหมด 38 คน (จากรายงานของตำรวจ) แต่ไม่มีผู้ใดออกมาช่วยเธอเลย ไม่มีแม้แต่การโทรศัพท์แจ้งเหตุแก่ตำรวจ คำถามที่เกิดขึ้นก็คือ คนที่ได้ยินเสียงร้องทำไมจึงไม่มีผู้ใดช่วยเหลือทำไมเขาเหล่านั้นจึงเมินเฉยต่อการช่วยเหลือเธอ เขาเหล่านั้นไม่มีน้ำใจของการเป็นพลเมืองดีเลยหรืออย่างไร การช่วยเหลือผู้อื่นในเหตุการณ์คับขันน่าจะต้องมีเงื่อนไขเหมาะสมหรือไม่ และเงื่อนไขดังกล่าวคืออะไรบ้าง ฯลฯ

กรณีตัวอย่างทั้ง 3 เหตุการณ์นั้นคือปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างหนึ่งในสังคมมนุษย์ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของมนุษย์นั้นมีมากมาย บางอย่างก็ดูเป็นเรื่องธรรมดา บางอย่างก็น่าฉงนสนเท่ห์และมีอันตรายต่อมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งมนุษย์เรากุณคนไม่ปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้น เราต้องการให้มนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างสันติ สงบ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่ได้มีการกล่าวถึงสังคมอุดมคติมาเนิ่นนานแล้ว เช่น ยุคพระศรีอารยเมตไตรยในความเชื่อของชาวพุทธ และสังคมอุดมรัฐ (Utopia) ของปราชญ์ตะวันตก เป็นต้น การที่มนุษย์จะอยู่ด้วยกันอย่างสงบ สันติ และช่วยเหลือกันนั้น ต้องมีการศึกษาเรื่องของมนุษย์ให้เข้าใจลึกซึ้งจนสามารถที่จะควบคุมมนุษย์ให้กระทำแต่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ และเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

ปรากฏการณ์ทางสังคมแบบนี้ทำให้คนทั่วไปสงสัย ไม่เข้าใจ และต่างก็พยายามหาคำอธิบายซึ่งมาจากสามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของตน การหาคำอธิบายเช่นนั้นเป็นเรื่องปกติในสังคม แต่ข้อสรุปจากการอธิบายอย่างนี้จะถูกต้องจริงหรือไม่เมื่อไม่มีการพิสูจน์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ (จึงตอบคำถามในกรอบข้างล่างนี้เพื่อจะได้เข้าใจความหมายดังกล่าว) วิชาจิตวิทยาสังคมเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์สาขาหนึ่งที่จะช่วยอธิบายปรากฏการณ์สังคมแบบนี้ให้แก่คนในสังคมได้อย่างน่าเชื่อถือมากกว่าการใช้สามัญสำนึกมาอธิบาย เพราะว่าได้มีการศึกษาวิจัยทดลองพิสูจน์จนกระทั่งสร้างเป็นทฤษฎี แล้วจึงจะนำเอาทฤษฎีเหล่านั้นมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะเชื่อถือมากกว่าสามัญสำนึกธรรมดาของคนเรา

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับพฤติกรรม

พฤติกรรมหมายถึงการกระทำของอินทรีย์ (Organism) หรือสิ่งมีชีวิต การกระทำที่ว่านี้รวมทั้งการกระทำที่เกิดขึ้นทั้งที่ผู้กระทำรู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัวในขณะที่กระทำ และยังหมายรวมทั้งการกระทำที่สามารถสังเกตได้หรือสังเกตไม่ได้ก็ตาม โดยมากนักจิตวิทยาจะแบ่งพฤติกรรมออกเป็น 2 ประเภทคือ

- **พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior)** หมายถึงการกระทำที่ผู้อื่นสามารถสังเกตได้โดยตรง เช่น ร้องไห้ ยิ้ม วิ่ง พุด ฯลฯ การกระทำอย่างนี้ไม่ว่าใครก็มองเห็นได้ สังเกตได้ เมื่อใช้คำว่าสังเกตได้ หมายความว่าอาจจะด้วยการฟัง การสัมผัส การสุดดม ฯลฯ ก็ได้

- **พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior)** หมายถึงการกระทำที่ผู้อื่นสังเกตไม่ได้โดยตรง เช่น หัว เผลย เสียใจ ฯลฯ ส่วนมากเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการทำงานภายในสมอง ถ้าต้องการจะสังเกตพฤติกรรมภายในต้องอาศัยการกระตุ้นหรือจัดสิ่งแวดล้อมให้เจ้าของพฤติกรรมแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก เช่น ถามหรืออาศัยแบบทดสอบล้วงออกมา เพื่อว่าผู้สังเกตจะได้ใช้เป็นข้อมูลในการคาดเดาถึงพฤติกรรมภายในได้

เนื่องจากเรากำลังศึกษาจิตวิทยาสังคม เราต้องเข้าใจตรงกันก่อนว่าพฤติกรรมทางสังคมหมายถึงอะไร โดยมากนักจิตวิทยาสังคมเห็นว่า พฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) นั้นหมายถึงการกระทำหรือการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้าทางสังคม หรือการตอบสนองของบุคคลต่อคนอื่นๆ เช่น การทักทายกันด้วยการยิ้มของคนที่เป็นเพื่อนกัน ต่างคนต่างก็เป็นสิ่งเร้าให้เกิดพฤติกรรม “ยิ้ม” ทักทายกันขึ้นมาระหว่างคนทั้งสอง นอกจากนั้นนิยามนี้ยังรวมไปถึงกรณีที่ว่าเมื่อสิ่งเร้าทางสังคมนั้นจะปรากฏอยู่ในเวลานั้นหรือไม่ก็ไม่สามารถหมายความว่า เพียงแต่คิดถึงใครคนหนึ่งแล้วตอบสนองไปตามความคิดถึงนั้นก็ถือว่าเป็นพฤติกรรมทางสังคมแล้ว เช่น คิดถึงแฟนแล้วจึงเขียนจดหมายถึงเขา การเขียนจดหมายนี้เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดจากแฟนเป็นสิ่งเร้า ซึ่งในกรณีนี้แม้แฟนไม่ได้ปรากฏตัวในเวลาเขียนจดหมายก็ตาม

ความเชื่อเบื้องต้นเกี่ยวกับอะไรทำให้มนุษย์กระทำพฤติกรรม

นักจิตวิทยาได้พยายามค้นหาสาเหตุอันเป็นต้นกำเนิดของพฤติกรรมของมนุษย์มาตลอดตั้งแต่วิชาจิตวิทยาได้รับการยอมรับให้เป็นศาสตร์หนึ่งเมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่ผ่านมา แต่กระนั้นก็ตามยังไม่มีผู้ใดสามารถอธิบายจนเป็นที่ยอมรับกันได้ การถกเถียงกันเกี่ยวกับกำเนิดของพฤติกรรมมนุษย์ในหมู่นักจิตวิทยายังคงไม่สิ้นสุดซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

นับตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว นักคิดหรือนักปราชญ์ทั้งหลายได้พยายามค้นคว้าและคิดค้นเพื่อหาว่าพฤติกรรมมนุษย์นั้นกำเนิดขึ้นมาได้อย่างไร มีอะไรเป็นตัวกำหนดหรือเป็นสาเหตุให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกไปในรูปแบบต่างๆ อย่างที่กำลังเป็นอยู่นี้ นักจิตวิทยาเองก็เป็นส่วนหนึ่งที่พยายามจะค้นคว้าหาคำตอบแก่ปัญหาดังกล่าวมาแล้วด้วยเช่นกัน ในกลุ่มของนักจิตวิทยานี้เองก็ยังมีทัศนะต่อการกำเนิดของพฤติกรรมของมนุษย์ที่แตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของแต่ละคน อย่างไรก็ตาม ทัศนะดังกล่าวสามารถแยกออกได้เป็น 4 สำนักดังนี้

1. สำนักจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) สำนักนี้อยู่ภายใต้การนำของจิตแพทย์ชาวออสเตรียชื่อ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) และยังมีผู้ที่มีชื่อเสียงในกลุ่มนี้อีกหลายคน เช่น คาร์ล ยุง (Carl Jung), อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) ฯลฯ เป็นต้น แนวคิดเกี่ยวกับกำเนิดของพฤติกรรมมนุษย์ของสำนักนี้วางพื้นฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า มีแรงขับทางชีวภาพ (Biological Drives) และสัญชาตญาณโดยกำเนิด (Inborn Instincts) เป็นตัวทำให้เกิดพฤติกรรม แรงขับทางชีวภาพและสัญชาตญาณนี้แสดงออกมารูปของความต้องการทางเพศกับความก้าวร้าวซ่อนอยู่ในจิตใต้สำนึกและมันคอยผลักดันให้มนุษย์เราตอบสนองความต้องการดังกล่าวอยู่ร่ำไป แต่สังคมมนุษย์มีกฎเกณฑ์ตราเอาไว้เพื่อหักห้ามการกระทำเกี่ยวกับเรื่องเพศและความก้าวร้าว ฉะนั้นมนุษย์จึงเกิดความขัดแย้งขึ้นมาในตนเองและไม่อาจจะตอบสนองความต้องการทั้งสองอย่างได้ เนื่องจากได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาตั้งแต่ยังเล็กให้รู้จักทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม เมื่อไม่อาจจะได้มาซึ่งความต้องการ ความหวัง ความปรารถนา หรือติดหาดังกล่าว เพราะต้องยับยั้งจิตใจตามกฎเกณฑ์ของสังคม ทำให้มนุษย์เกิดความขัดแย้งในตนเอง กล่าวคือ อยากได้ตามความต้องการ และอยากเป็นคนดีทำตามกฎเกณฑ์ทางสังคมด้วย เป็นผลทำให้เกิดความเครียด ซึ่งมนุษย์หาทางทำให้ความเครียดนี้หายไปด้วยการใช้กลไกในการป้องกันตนเอง (Defense Mechanisms) เช่น เมื่อต้องการจะทำร้ายผู้อื่นแต่ทำไม่ได้ด้วยเหตุใดก็แล้วแต่ คนเราอาจจะใช้วิธีการผัดกลางวันว่าตนเองเป็นพระเอกชกต่อยทำร้ายผู้อื่นจนเขาต้องยอมแพ้ บางครั้งถูกดูจากผู้ที่มิอำนาจเหนือกว่าก็อยากจะได้ตอบแต่ทำไม่ได้ ก็เลยแสดงความก้าวร้าวย้ายที่มา (Displacement) ลงที่สัตว์เลี้ยงบ้าง สิ่งของบ้าง หรือรักชอบผู้หญิงสักคนหนึ่งแต่เขาไม่เล่นด้วย ผู้ชายก็อาจจะทำเป็นว่าไม่เห็นสวยเลย ทำเป็นเล่นตัวไปได้ ฯลฯ เป็นต้น

โดยสรุปแล้วนักจิตวิทยาสำนักจิตวิเคราะห์เห็นว่า พันธุกรรม เจือปนชีวภาพ และประสบการณ์จากการอบรมเลี้ยงดูในตอนที่คนเรายังเป็นเด็กเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ และมนุษย์นั้นโดยพื้นฐานแล้วชั่วร้าย เต็มไปด้วยแรงปรารถนาซุกซ่อนอยู่ในจิตใต้สำนึกคอยบงการให้แสดงพฤติกรรมเพื่อแสวงหาสิ่งที่จะมาตอบสนองความต้องการทางเพศและความก้าวร้าวเป็นสำคัญ ซึ่งนักจิตวิทยาในสำนักอื่นไม่เห็นด้วยกับการมองมนุษย์ในแง่ร้ายอย่างนี้ และมีการตั้งข้อสังเกตว่า ความเชื่อของนักจิตวิเคราะห์นั้นเกิดมาจากอิทธิพลของการที่ได้สรุปทฤษฎีจากการศึกษาพฤติกรรมของคนไข้โรคจิต จึงทำให้ได้ความเชื่อมาอย่างนั้น ซึ่งอาจจะไม่จริงในคนธรรมดาที่ไม่ได้ป่วยเป็นโรคจิต

อย่างไรก็ตาม สำนักจิตวิเคราะห์นี้ก็มีส่วนสำคัญในการทำให้จิตวิทยาสังคมมีเนื้อหาสมบูรณ์ขึ้นทางด้านพัฒนาการของบุคลิกภาพ สังคมประกิต ความก้าวร้าว และอิทธิพลของวัฒนธรรมต่อพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งในปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นแก่นสำคัญของการวิเคราะห์พฤติกรรม ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นบ่อเกิดแห่งการสรรค์สร้างของมนุษย์ใน 2 ประเด็นคือ รูปธรรม (Objective Features) อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน การแต่งกาย วรรณกรรม ฯลฯ และนามธรรม (Subjective Features) ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคม ฯลฯ ทั้ง 2 ประเด็นนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของกลุ่มของตนเอง ดังนั้นการทำความเข้าใจพฤติกรรมต้องพิจารณาในแง่มุมมองของวัฒนธรรมด้วยเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันโลกแคบลง มนุษย์มีการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ทำงานได้รวดเร็ว ปัญหาการทำความเข้าใจพฤติกรรมของผู้ที่มีความสัมพันธ์กันมีมาก เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์

ในลักษณะการทำงานร่วมกันในองค์กรเนื่องจากมาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเราจะเห็นได้จากการซื้อขาย การลงทุนร่วมกัน และการรวมกิจการของบริษัทในประเทศไทยโดยบริษัทต่างชาติหลังจากเศรษฐกิจล่มในปี พ.ศ. 2540 ทำให้มีการทำงานร่วมกันระหว่างคนไทยกับคนต่างชาติที่มีวัฒนธรรมต่างกัน จึงเกิดปัญหาความไม่เข้าใจกันและกันเสมอ ทำให้มีอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2. สำนักพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักจิตวิทยาสำนักนี้มีทัศนะว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม พวกเขาปฏิเสธความมีอยู่ของสภาวะภายในตัวมนุษย์ เช่น แรงจูงใจ จิตเจตคติ ค่านิยม ฯลฯ โดยสิ้นเชิง โดยเหตุผลว่าสิ่งต่างๆ ที่เราเรียกว่าสภาวะภายในนั้นเป็นเพียงผลพลอยได้อันเกิดจากการแสดงพฤติกรรมออกไปในอดีตแล้วได้รับผลกระทบของพฤติกรรมตอบแทนกลับมา เป็นต้นว่าเคยให้จอมปลวกแล้วถูกหอยก็เลยมีความเชื่อว่าจอมปลวกนั้นศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อนี้เกิดขึ้นมาได้เพราะพฤติกรรมให้จอมปลวกแล้วได้ผลกระทบที่พึงพอใจคือถูกหอย มิได้เกิดขึ้นมาจากภายในตัวบุคคลตั้งแต่เกิดเช่นเดียวกับสภาวะภายในตัวบุคคลอย่างอื่นๆ ก็เหมือนกัน ล้วนแล้วแต่เกิดจากการเรียนรู้เงื่อนไขของผลกระทบที่ได้แสดงพฤติกรรมออกไป

นักจิตวิทยาสำนักพฤติกรรมนิยมนี้เป็นผู้ที่เน้นการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ พวกเขาไม่เห็นว่ามีประโยชน์ใดที่จะศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์โดยดูจากสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นสภาวะภายในของมนุษย์ ซึ่งวัดไม่ได้และจับต้องไม่ได้เลย แทนที่จะศึกษาสาเหตุจากสภาวะภายในเช่นนี้นักจิตวิทยาควรจะศึกษาจากตัวพฤติกรรมที่แสดงออกมาเห็นได้ชัดเจนและวัดได้จะดีกว่า ด้วยเหตุนี้นักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมจึงพยายามที่จะศึกษาพฤติกรรมในแง่เดียวคือ ในแง่ที่ว่ามันได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมอย่างไร ถูกกระตุ้นให้เกิดและถูกควบคุมโดยสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร เพราะการศึกษาพฤติกรรมด้วยวิธีนี้เท่านั้นที่จะมีความเป็นสภาวะวิสัย (Objectivity) ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็จะเห็นได้เหมือนกัน วิธีการศึกษาวิจัยพฤติกรรมของพวกเขาจึงต้องศึกษาในห้องทดลองที่มีการควบคุมตัวแปรอย่างเคร่งครัด มีการวัดที่แน่นอนจนได้ข้อมูลเป็นปริมาณเช่นเดียวกับการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เป็นต้นว่า วิชาฟิสิกส์ เคมี เป็นต้น

ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของนักจิตวิทยาสำนักนี้ก็คือ พวกเขาเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาอย่างว่างเปล่าโดยปราศจากความดีหรือความชั่ว ปราศจากสัญชาตญาณใดทั้งสิ้น แต่ได้มาเรียนรู้สิ่งต่างๆ เข้าไปภายหลัง ฉะนั้นพฤติกรรมของมนุษย์จึงสามารถที่จะได้รับการปรับเปลี่ยนให้เป็นไปในทิศทางหรือแบบแผนใดก็ได้ โดยการเอาความรู้ในหลักของการวางเงื่อนไขให้เกิดการเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมาดัดแปลงสิ่งแวดล้อมให้อำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ที่จะแสดงพฤติกรรมออกมา โดยเหตุที่มนุษย์จะต้องปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมให้ได้จึงจะอยู่รอด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมก็ย่อมจะยังผลให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมด้วย

ผู้นำในสำนักนี้เริ่มมาตั้งแต่ จอห์น บี. วัตสัน (John B. Watson) ซึ่งประกาศความเชื่อนี้เป็นคนแรกตั้งแต่ปี ค.ศ.1920 แต่ผู้ที่ทำให้นักทัศนะนี้โด่งดังมากได้แก่ เบอร์ริส เอฟ. สกินเนอร์ (Burrus F. Skinner) ผู้ซึ่งมีผลงานการวิจัยค้นคว้าและงานเขียนที่โด่งดังมากมาย และเป็นผู้มีอิทธิพลมากที่สุดของเขามีอิทธิพลในสำนัก

พฤติกรรมนิยมนี้มาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมี คลาร์ก แอล. ฮัลล์ (Clark L. Hull), เอ็ดวิน อาร์. กัทธรี (Edwin R. Guthrie), เอ็ดวาร์ด ซี. โทลแมน (Edward C. Tolman) ฯลฯ เป็นต้น

3. สำนักปัญญานิยม (Cognitivism) ในขณะที่นักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมไม่เชื่อในสิ่งที่มีองหรือสังเกตไม่ได้โดยตรง นักจิตวิทยาฝ่ายปัญญานิยมกลับเต็มใจที่จะเชื่อว่าจะต้องมีอะไรบางอย่างที่อยู่ภายในตัวมนุษย์ตามธรรมชาติที่มีส่วนในการก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ทำให้คนอื่น ๆ สังเกตได้ นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้จึงสนใจศึกษาเรื่องของกระบวนการทางสมองว่าเป็นต้นกำเนิดของพฤติกรรมมนุษย์ เป็นต้นว่า การใส่ใจ การคิด การจำ การคาดหวัง การฝันเฟื่อง และการรู้ตัว (Consciousness) หรือวิญญาณในชั้นที่ 5 ของพุทธศาสนานั่นเองว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์อย่างไร

นักปัญญานิยมเชื่อว่าการรับรู้และการแปลความหมายของแต่ละบุคคลจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่เขาแสดงออกมา ดังนั้นการที่จะทำความเข้าใจกับพฤติกรรมได้จึงต้องอาศัยการเข้าใจสิ่งเหล่านี้ด้วยนอกเหนือไปจากการทำความเข้าใจกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรม สิ่งที่พวกปัญญานิยมศึกษาใช้ตัวพฤติกรรมเอง แต่เป็นการรู้ตัวหรือวิญญาณ (Consciousness) ซึ่งเขาเชื่อว่าโดยการศึกษาเรื่องการเรียนรู้หรือวิญญาณนี้แล้วจะเป็นตัวเปิดเผยว่าอะไรอยู่ในจิต หรือกระบวนการทางสมองทำงานอย่างไรในการแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม

พวกปัญญานิยมนี้มักตระว่ามนุษย์เป็นผู้ผลิตข้อมูลมากกว่าจะเป็นตัวกลางในการส่งข้อมูลจากสิ่งแวดล้อม กล่าวคือมนุษย์จะสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดเวทนา (Sensation) ก่อน ต่อมาจึงจะเกิดการเลือกสรรข้อมูลบางอย่างจากสิ่งเร้าแล้วนำไปจัดกระทำใหม่ พร้อมทั้งตีความข้อมูลนั้นด้วย ถ้าหากเป็นตัวกลางเฉยๆ กระบวนการเช่นนี้ย่อมเกิดไม่ได้ ในประเด็นนี้ทัศนะของนักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมผู้ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์เป็นเพียงตัวกลางส่งข้อมูลเท่านั้น ดูจะมีความน่าเชื่อถือไม่เท่ากับพวกปัญญานิยม

นอกจากนั้นพวกปัญญานิยมยังเชื่อว่า มนุษย์เรามีได้มองเห็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติด้วยดวงตาเฉยๆ แต่มนุษย์เราได้ใช้ความเข้าใจและประสบการณ์ของตนเองเป็นพื้นฐานของการมองเห็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อเราเห็นพฤติกรรมของเพื่อนเราที่แสดงต่อเรา เราจะใช้ประสบการณ์ของเราตีความพฤติกรรมของเขาแล้วจึงจะได้ตอบด้วยพฤติกรรมที่คิดว่าเหมาะสม เรามิได้ได้ตอบออกไปเหมือนหุ่นยนต์ที่มีแบบแผนการตอบสนองเหมือนเดิมทุกอย่างถ้าถูกเร้าด้วยสิ่งเร้าเดิม ในการพบกันกับเพื่อนหลายครั้ง ถึงแม้เขาจะแสดงกิริยาต่อเราเหมือนเดิม แต่เราอาจจะได้ตอบกลับไปต่างกัน เพราะสภาพของอารมณ์และแรงจูงใจภายในของเราในเวลาและสถานที่นั้นอาจจะส่งผลทำให้การตีความต่อกิริยาของเขาแตกต่างกัน เราจึงกล่าวได้ว่าพวกปัญญานิยมนี้ปฏิเสธเรื่องสภาวะวิสัยในการสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติ แต่อ้างว่าเมื่อคนเราสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติแล้วข้อมูลที่ได้จะเป็นไปตามการตีความของผู้สังเกตแต่ละคนซึ่งอาจจะแตกต่างกันไป เรียกว่าเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) มากกว่าที่จะเป็นสภาวะวิสัย ด้วยเหตุผลที่ว่าคนเรารับรู้ปรากฏการณ์รอบตัวด้วยการนำเอาความเข้าใจของตนเองไปตีความปรากฏการณ์เหล่านั้น

บุคคลที่มีชื่อเสียงในสำนักนี้ได้แก่ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) และฌ็อง พียาเจต์ (Jean Piaget) นักจิตวิทยาในกลุ่มเกสตัลต์ (Gestalt), เจอร์โรมี บรูเนอร์ (Jerome Bruner) ฯลฯ เป็นต้น

4. สำนักมนุษยนิยม (Humanism) นักมนุษยนิยมมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดีงาม มีแรงจูงใจอยู่ในตัวที่จะกระทำพฤติกรรมที่เป็นความดี มีความต้องการที่จะพัฒนาตัวเองไปสู่ความเจริญงอกงาม ความเชื่อนี้ดูเหมือนกับเป็นคนละแนวกับนักจิตวิเคราะห์ทั้งหลายซึ่งมองมนุษย์ในแง่เต็มไปด้วยตัณหา และยิ่งเชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ต้องสนองต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะของผู้กระทำ ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ หรือผู้ปล่อยให้อำนาจสิ่งแวดล้อมชักจูงไปตามแรงดึงดูดโดยไม่รู้ตัว หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่ามนุษย์เป็นผู้เปลี่ยนแปลง เป็นผู้สร้างสิ่งแวดล้อม และมีอิทธิพลเหนือสิ่งแวดล้อมด้วย ความเชื่อเช่นว่านี้ก็นับว่าขัดแย้งกับนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมโดยตรง

ผู้นำที่มีชื่อเสียงของสำนักนี้ได้แก่ เอเบรฮัม เอช. มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) และคาร์ล โรเจอร์ส (Carl Rogers) ทั้งสองคนนี้เน้นว่ามนุษย์ทุกคนพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะพาตัวเองไปสู่สภาพอย่างหนึ่ง ซึ่งเขาจะรู้จักความเป็นจริงของตนเองอย่างสมบูรณ์ ซึ่งสภาพดังกล่าวนี้เป็นความเจริญงอกงามอย่างเต็มที่ที่สุด จุดมุ่งหมายของการมีชีวิตอยู่ของคอนเร้นคือการใช้ชีวิตอย่างเบิกบาน และการสร้างสรรค์ต่างๆ ในรูปแบบใหม่ มิใช่จะเพียงแต่ปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่เพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนของแนวคิดของสำนักมนุษยนิยมก็คือ ความอ่อนด้อยทางการวิจัย กล่าวคือ นักจิตวิทยามนุษยนิยมไม่ค่อยจะมีหลักฐานแน่ชัดจากการพิสูจน์โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นระบบเอาไว้อย่างแน่นอน แนวคิดของตนเอง การแสดงแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ของพวกเขา มักจะแสดงออกมาในรูปการอธิบายประกอบเหตุผลมากกว่าที่จะมีข้อมูลยืนยันเป็นปริมาณอย่างการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งพวกพฤติกรรมนิยมยึดถือเป็นหลักสำคัญ ในขณะที่นักจิตวิทยามนุษยนิยมเองก็คัดค้านวิธีการวิจัยตามแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติของนักพฤติกรรมนิยม โดยให้เหตุผลว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นต้องได้รับการศึกษาในลักษณะรวมหมดทั้งตัว (Wholeness) มิใช่จะแยกออกมาศึกษาเป็นส่วนๆ อย่างที่นักพฤติกรรมนิยมทำอยู่ เช่น แบ่งออกเป็นแรงขับ ปฏิกริยาสะท้อน ฯลฯ เป็นต้น การแบ่งแยกเป็นส่วนเช่นนี้ไม่ถือว่าได้ทำการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์เพราะเหตุว่าผลรวมของส่วนย่อยนั้นมีค่ามากกว่าเอาแต่ละส่วนมารวมกัน

ปัจจุบันนี้แนวความคิดของสำนักทั้ง 4 นี้ยังคงมีอิทธิพลต่อการศึกษาวิจัยทางจิตวิทยา ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ยังคงค้นคว้าต่อไปไม่หยุดยั้งในความเชื่อพื้นฐานของตน สำหรับนักจิตวิทยาสังคมเองนั้น ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะยอมรับความเชื่อของสำนักปัญญานิยมมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์มากขึ้นเรื่อยๆ

ทักษะสำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคม

ในการค้นคว้าศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์นั้น นักจิตวิทยาสังคมได้พยายามสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ขึ้นมามากหลายทฤษฎี อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมทั้งหลายมักจะได้รับอิทธิพลจากความเชื่ออันเป็นพัฒนาการของวิชาการในสาขาวิชาอื่นๆ เช่น สังคมวิทยา ชีววิทยา และแม้แต่ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นมากก็มีอิทธิพลต่อทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมด้วย เนื่องจากวิชาการหลายสาขาดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากปรัชญาแห่งความรู้หลายอย่าง จึงมีอิทธิพลทำให้นักจิตวิทยาสังคม

มีความเชื่อแตกต่างกันเป็นสมมติฐานเบื้องต้นของการพัฒนาทฤษฎีของพวกเขา ปัจจุบันนี้ทัศนะสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมมีดังนี้

1. ทัศนะของนักทฤษฎีด้านสังคมวัฒนธรรม (The Sociocultural Perspective)

ทัศนะด้านนี้มาจากนักวิชาการทางสังคมวิทยาซึ่งมองว่า สังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์นับตั้งแต่กลุ่มในระดับเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงเล็กๆ ไปจนกระทั่งใหญ่ขนาดกลุ่มทางการเมืองหรือกลุ่มเชื้อชาติ การมีอิทธิพลของกลุ่มต่อพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มผ่านมาทางบรรทัดฐานของสังคมนั้น (Social Norms) อันเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดว่าพฤติกรรมที่เหมาะสมควรกระทำคืออะไร (เช่น ไปงานศพต้องแต่งชุดดำ ต้องมีกริยาสำรวมเมื่อคุยกับผู้ใหญ่ ฯลฯ) โดยที่หัวใจสำคัญของทัศนะนี้อยู่ที่ วัฒนธรรม (Culture) ซึ่งนิยามได้ง่ายๆ ว่าเป็นความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีที่คนในสังคมมีอยู่ร่วมกันในยุคสมัยหนึ่ง ณ ที่หนึ่ง วัฒนธรรมเป็นเหมือนวิศวกรในการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม หรือปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมรอบตัวคน เป็นต้นว่า การปลูกบ้านทรงไทยโบราณ หลังคาเป็นจั่วแหลม และมีใต้ถุนสูง เป็นการปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากอยู่ในเขตอากาศร้อนและน้ำท่วมบ่อย ซึ่งตัวอย่างนี้เห็นได้ชัด แต่บางกรณีค่อนข้างจะจับต้องไม่ได้ เช่น มารยาท ค่านิยม ผู้อ่านจะเห็นได้ว่า สังคมและกลุ่มพัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาเพื่อที่จะกำกับการคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของสมาชิกของตนเอง ดังนั้นผู้คนที่อยู่ต่างวัฒนธรรมจึงมีการคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมแตกต่างกัน

2. ทัศนะของนักทฤษฎีทางการวิวัฒนาการ (The Evolutionary Perspective)

นักทฤษฎีทางการวิวัฒนาการมิได้สนใจแต่พฤติกรรมที่แตกต่างกันตามวัฒนธรรมเท่านั้น พวกเขายังสนใจศึกษาเปรียบเทียบระหว่างคนกับสัตว์ด้วย แมคดูแกล (McDougall) ชาวอังกฤษผู้เขียนตำราจิตวิทยาสังคมเผยแพร่ในปี ค.ศ. 1908 เขาเชื่อแนวคิดของดาร์วินและคิดว่าพฤติกรรมทางสังคมของคนเรานั้นมีรากฐานมาจากสัญรีะ จิตใจ และอารมณ์ ซึ่งช่วยให้บรรพบุรุษของเราอยู่รอดและขยายพันธุ์ต่อมาได้

หัวใจของทฤษฎีวิวัฒนาการนั้นคือ การเลือกสรรของธรรมชาติ (Natural Selection) อันเป็นสมมติฐานเบื้องต้นว่า สิ่งมีชีวิตมีลักษณะบางอย่างซึ่งช่วยให้อยู่รอดและขยายพันธุ์ต่อไปจะส่งต่อลักษณะเหล่านั้นไปยังลูกหลานรุ่นต่อไป ลักษณะใหม่ทางสัญรีะที่พัฒนาขึ้นมาอย่างเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมจะเข้ามาแทนที่ของเดิม (Adaptation) สมมติให้เหมือนกับนกที่ร่างกายที่มีการพัฒนาขึ้นมาให้เหมาะกับการอยู่รอด เช่น ผีเสื้อต้องการสมอที่สามารรถกักตุนน้ำให้ผีเสื้ออื่นรู้ว่าดอกไม้อยู่ทางไหน หมาป่ามีสมอที่สามารถบอกให้ตัวอื่นรู้ว่าตนเองกำลังแสดงกริยาก้าวร้าวขู่ขวัญอยู่

แนวทางของแมคดูแกลที่นำเอาความเชื่อในทฤษฎีวิวัฒนาการมาวิเคราะห์พฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ถูกทอดทิ้งไปเป็นเวลานานกว่า 50 ปี เพราะนักจิตวิทยาและนักชีววิทยายุคนั้นต่างเข้าใจผิดว่า ทฤษฎีวิวัฒนาการเชื่อในสัญชาตญาณติดตัวมาตั้งแต่เกิดของสัตว์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ยืดหยุ่น เพราะว่าเป็นการปฏิเสธความสำคัญของสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนักทฤษฎีวิวัฒนาการและนักจิตวิทยาเชื่อว่าลักษณะทาง

ชีวิตของสิ่งมีชีวิตต้องปรับเข้ากับสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้นนักจิตวิทยาที่เชื่อในอิทธิพลของทฤษฎีวิวัฒนาการ จึงมักเชื่อว่า พฤติกรรมของคนในสังคมหรือสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันจะแตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อมด้วย

3. ทรรศนะของนักทฤษฎีเชิงปรากฏการณ์ (The Phenomenological Perspective)

ระหว่างปี ค.ศ. 1930 - 1940 นักจิตวิทยาชาวเยอรมันผู้ซึ่งต่อมาได้ชื่อว่าเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิชาจิตวิทยา สังคมยุคใหม่ชื่อ เคิร์ต ลูวิน (Kurt Lewin) ได้นำเอาแนวคิดใหม่เข้ามาเสนอ แนวคิดนี้เน้นความเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่เหมือนใคร (Unique) ของการมองโลกของคนเราเรียกว่า Phenomenology ลูวินเห็นว่า พฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์นั้นถูกกำหนดจากการที่มนุษย์มองโลกอย่างเป็นอัตวิสัย (Subjective Interpretation) หมายความว่าคนแต่ละคนจะตีความสิ่งเร้าที่เข้ามาแตกต่างกันและจะตอบสนองไปตามที่ตนเองตีความ ด้วยเหตุนี้ในสถานการณ์เดียวกันคนเราอาจจะตีความแตกต่างกัน มีผลทำให้การตัดสินใจตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างกันไปด้วย

นอกจากนั้นลูวินยังเชื่อว่าเป้าหมาย (Goal) ของคนเราในเวลาหนึ่งๆ ก็มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าด้วย เพราะในยามที่คนเรามีเป้าหมายอะไรอยู่ในใจ เป้าหมายย่อมมีอิทธิพลต่อการรับรู้และการตีความสถานการณ์เวลานั้นๆ ตัวอย่างเช่น นักการเมืองที่มีเป้าหมายอยู่ที่ตำแหน่งทางการเมืองย่อมตีความหมายสิ่งเร้าที่เป็นการกระทำของนายกรัฐมนตรีไปในด้านดี เพราะว่าเขายังจะต้องพบกับนายกรัฐมนตรีเป็นระยะเพื่อขอตำแหน่งทางการเมืองที่เขาต้องการ การตีความด้านดีทำให้เขาสามารถแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อการกระทำของนายกรัฐมนตรีในด้านดีได้ ดังนั้นนักทฤษฎีผู้มีทัศนะอย่างนี้จะเชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคลย่อมจะต้องแตกต่างกันแม้ว่าจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน เพราะว่าบุคคลตีความสิ่งแวดล้อมของตนเองต่างกัน จึงตัดสินใจกระทำพฤติกรรมไปตามที่ตนตีความสิ่งเร้า

4. ทรรศนะของนักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (The Social Learning Perspective)

ระยะที่อิทธิพลของนักทฤษฎีเชิงวิวัฒนาการกำลังได้รับการปฏิเสธจากวงวิชาการ นักจิตวิทยาได้พัฒนาทฤษฎีไปในทิศทางที่ว่า รางวัลและการลงโทษ (Reward and Punishment) มีอิทธิพลในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของคน ต่อมาได้แตกแขนงออกไปสู่นักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่มีความเชื่อว่า พฤติกรรมทางสังคมนั้นเกิดจากการเลียนแบบด้วย กล่าวคือ เขาเชื่อว่าคนเราเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมได้ทั้งจากประสบการณ์ตรงหรืออ้อมก็ได้ เป็นต้นว่า ลูกชายของนักฟุตบอลที่มีชื่อเสียงโด่งดังอย่างปิเยพงษ์ ฝิวอ่อน ได้เห็นพ่อเล่นฟุตบอลและได้รับการฝึกฝนทักษะการเล่นฟุตบอลจากพ่อโดยตรง เขาจึงเลียนแบบการเล่นฟุตบอลให้เก่งเหมือนพ่อ การเรียนรู้เพื่อที่จะเล่นฟุตบอลของเขาเกิดจากสิ่งเร้าคือตัวอย่างจากพ่อผู้ซึ่งสอนเขาโดยตรง ในระหว่างการฝึกฝนมีการให้รางวัลและการลงโทษจากพ่อโดยตรง หรือบางกรณีตัวอย่างอาจจะกระตุ้นให้คนแสดงพฤติกรรมเลียนแบบได้โดยอ้อม เช่น เด็กคนอื่นที่เห็นตัวอย่างจากการที่ดาราฟุตบอลอย่างปิเยพงษ์ได้รับการยกย่องคลั่งไคล้จากผู้ดู จึงเลียนแบบการเล่นฟุตบอลเพื่อจะได้รับการยกย่องอย่างนั้นบ้างแม้จะไม่ได้พบกับปิเยพงษ์โดยตรง ในบางกรณีคนเราอาจจะเลียนแบบจากตัวอย่างในภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ได้ด้วยเช่นกัน ดังที่เรามักจะได้ยินข่าวอยู่เป็นประจำว่าเด็กใช้ปืนยิงเพื่อนๆ เพราะว่าเลียนแบบพฤติกรรมนั้นจากภาพยนตร์

นักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่มีชื่อเสียงมากในยุคนี้คือ อัลเบิร์ต แบนดูรา ผู้ทำการทดลองซึ่งได้รับการอ้างถึงเสมอในตำราจิตวิทยาสังคม เขาฉายภาพยนตร์แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อเตตุกตาของเด็กชายคนหนึ่งให้เด็กผู้รับการทดลองชมแล้วพบว่า เมื่อได้ดูตัวแบบได้รับรางวัลจากผู้ใหญ่ในตอนจบเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมก้าวร้าวต่อเตตุกตามากกว่าเด็กที่ไม่ได้ดูตัวแบบได้รับรางวัล (Bandura, Ross, & Ross, 1961) ดังนั้นนักทฤษฎีในกลุ่มนี้เชื่อว่า บุคคลกระทำพฤติกรรมเพราะได้รับอิทธิพลจากตัวแบบที่ได้รางวัลหรือการลงโทษอันเนื่องมาจากการแสดงพฤติกรรมนั้น

5. ทักษะของนักทฤษฎีสังคมพุทธิปัญญา (The Social Cognitive Perspective)

ภายหลังจากพวก Phenomenologist เข้ามามีบทบาทในการค้นคว้าเรื่องพฤติกรรมของคนโดยเน้นภาวะที่เป็นอัตวิสัย (Subjective Interpretation) และการที่มีการพัฒนาความสามารถของคอมพิวเตอร์ขึ้นมาอย่างรวดเร็วหลังปี ค.ศ.1950 ทำให้เกิดทักษะใหม่ขึ้นมาคือนักจิตวิทยาที่ศึกษาพุทธิปัญญา (Cognitive Psychology) พวกนี้เน้นการค้นคว้าไปที่กระบวนการที่เกี่ยวกับการที่คนเราจะเลือกจะทำให้ความใส่ใจกับเหตุการณ์รอบตัวอย่างไร จะตีความเหตุการณ์อย่างไร และจะเก็บจำเหตุการณ์อย่างไรในสมอง

ขอให้นึกถึงวาระหว่างที่เรากำลังฟังการบรรยายของอาจารย์ ถ้าเรามีสมาธิฟังเหตุผลของอาจารย์ที่กำลังอธิบายวิชาการอยู่ เราต้องใส่ใจต่อคำพูด ส่วนน ต้องตีความสิ่งที่อาจารย์พูด ต้องจำสิ่งที่ฟัง แต่ถ้าเราไปใส่ใจเสียงของเพื่อนที่คุยกันอยู่ในห้องเรียน เราย่อมตีความคำพูดของอาจารย์ไม่ได้ตื้นัก หรือถ้าเราเคยฟังอาจารย์สอนมาแล้วในวิชาอื่นซึ่งเรารู้สึกไม่ประทับใจนัก เราย่อมตีความการพูดของอาจารย์ไม่ตื้นักเช่นกัน ทั้งหมดนี้แปลว่าความใส่ใจต่อปรากฏการณ์ การตีความ และการเชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่ามีความหมายต่อการแสดงพฤติกรรมของคนเรา เพราะสิ่งที่กล่าวไปนั้นเป็นแรงผลักดันให้คนเราเลือกที่จะตอบสนองอย่างไรในปรากฏการณ์นั้น

โดยสรุปแล้วการได้รับทราบทักษะเบื้องต้นต่างๆ ที่แตกต่างกันจะทำให้เราเข้าใจว่า นักจิตวิทยาที่รับทักษะแต่ละอย่างจะมองปรากฏการณ์แตกต่างกันไปตามทักษะเบื้องต้นที่ตนเชื่ออยู่ เช่น ถ้ามีปรากฏการณ์ของแฟนเพลงวัยรุ่นหญิงไปกรี๊ดนักร้องชายหน้าเวที พวกนักจิตวิทยาที่รับทักษะพุทธิปัญญาทางสังคมจะให้ความสนใจกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในสมองของแฟนเพลงเหล่านั้นว่าอาการกรี๊ดเกิดได้อย่างไร พวกนักจิตวิทยาที่มีทักษะการเรียนรู้ทางสังคมจะมองว่าการกรี๊ดนั้นมีอะไรเป็นรางวัลหรือเป็นการลงโทษ หรือมีอะไรเป็นตัวแบบให้เลียนแบบ ส่วนพวกนักสังคมวัฒนธรรมก็จะศึกษาว่า ความนิยมนักร้องแบบนี้มีการเปลี่ยนแปลงมาหรือไม่อย่างไรในอนาคต สำหรับพวกที่เชื่อในทฤษฎีวิวัฒนาการอาจจะตั้งใจศึกษาว่า ความดึงดูดทางเพศของนักร้องเป็นอย่างไรบ้างในกรณีที่นักร้องเป็นผู้หญิง แฟนเพลงจะกรี๊ดหรือไม่ ทำไมวัยรุ่นชายไม่กรี๊ดนักร้อง ฯลฯ เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้จะเห็นได้ว่า แต่ละทักษะเบื้องต้นทางทฤษฎีเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทั้งหมดซึ่งเป็นองค์รวม การศึกษาปรากฏการณ์อย่างเป็นบูรณาการ (Intergrated) จึงจะได้ภาพรวมที่แท้จริง

ความหมายของวิชาจิตวิทยาสังคม

เราได้กล่าวถึงพื้นฐานของการกำเนิดพฤติกรรมของมนุษย์มาพอควรแล้ว ต่อไปนี้จะกล่าวถึงเนื้อหาวิชาจิตวิทยาสังคมบ้าง ซึ่งนักจิตวิทยาสังคมได้ให้นิยามความหมายของคำว่าจิตวิทยาสังคมไว้หลายอย่าง ถึงแม้ว่าจะยังมิได้มีการตกลงว่าคำนิยามใดจะถือว่าดีที่สุด ต่อไปนี้จะขอเสนอตัวอย่างของคำนิยามเหล่านั้น ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจดีขึ้นว่า จิตวิทยาสังคมเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับอะไร และมีขอบเขตอย่างไร

• จิตวิทยาสังคมคือ การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลทางสังคมของบุคคลที่มีต่อความเชื่อและพฤติกรรมของผู้อื่น (Aronson, 1972, 6)

• จิตวิทยาสังคมคือ วิชาการสาขาหนึ่งที่พยายามจะทำความเข้าใจ อธิบาย และทำนายความคิดความรู้สึกและการกระทำของบุคคลซึ่งถูกกระตุ้นโดยการรับรู้ หรือจินตนาการเอาเองถึงความคิด ความรู้สึก และการกระทำของผู้อื่น (Raven & Rubin, 1976, 516)

• จิตวิทยาสังคมคือ การศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลต่อบุคคลอื่นภายในกลุ่มและภายในสังคม (McDavid & Harari, 1980, 1)

• จิตวิทยาสังคมคือ วิทยาศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งศึกษาพฤติกรรม ความรู้สึก หรือความคิดของบุคคลหนึ่ง ซึ่งได้รับอิทธิพลหรือถูกกำหนดจากพฤติกรรมและ/หรือคุณลักษณะของบุคคลอื่น (Baron & Byrne, 1981, 7)

• จิตวิทยาสังคมคือ วิชาการซึ่งศึกษาค้นคว้าว่าองค์ประกอบของบุคคลและองค์ประกอบจากสถานการณ์มีผลกระทบต่อพฤติกรรมทางสังคมของบุคคลอย่างไร (Shaver, 1981, 12)

• จิตวิทยาสังคมคือ วิชาการซึ่งศึกษาพฤติกรรมของเอกบุคคลอันเนื่องมาจากสิ่งเร้าทางสังคมด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Shaw & Cozanso, 1983, 4)

สรุปแล้วจิตวิทยาสังคมก็คือ วิชาการสาขาหนึ่งซึ่งมีการสะสมความรู้ซึ่งได้มาจากการค้นคว้าด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิชาการสาขานี้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคม ความคิด และความรู้สึกของบุคคล ซึ่งได้รับอิทธิพลกระตุ้นจากบุคคลอื่น ๆ ไม่ว่าบุคคลอื่นที่เวลานี้จะปรากฏตัวต่อหน้าหรือไม่ก็ตาม ถ้าหากว่าบุคคลผู้นั้นมีอิทธิพลต่อความคิดความรู้สึกของบุคคลอื่นถือว่าเป็นพฤติกรรมที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นได้ (Aronson, Wilson, & Akert, 1999, 6) เป็นต้นว่า พฤติกรรมการเขียนจดหมายของคนเราถือว่าเป็นพฤติกรรมทางสังคม เนื่องจากระหว่างการเขียนนั้นเราต้องนึกถึงบุคคลที่เราเขียนถึง แต่จะเห็นได้ว่าบุคคลผู้นั้นมิได้อยู่ต่อหน้าผู้ที่เขียนจดหมายอยู่

นอกจากนั้นนักจิตวิทยาสังคมมีความเชื่อพื้นฐาน 2 ประการเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ว่า

ประการแรก พฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมาอย่างมีจุดประสงค์ (Social behavior is goal-directed) คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพราะมีความประสงค์ซึ่งจะตอบสนองแรงจูงใจมูลฐานภายในตนเอง เป็นต้นว่า เราต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพราะเรามีความประสงค์ที่จะมีสายสัมพันธ์กับ

ผู้อื่น เรามีความต้องการที่จะเข้าใจตนเองและผู้อื่น เพื่อบรรลุความประสงค์ที่จะแสดงพฤติกรรมออกไปได้อย่างเหมาะสมกับสถานภาพของเขาและเรา คนเราพยายามแสดงตนให้ดูดีในสายตาคนอื่นเพราะความต้องการรักษาสถานภาพของตนเอง เราต้องสร้างรวัช หรือบางที่ต้องแสดงอาการก้าวร้าวป้องกันศักดิ์ศรีเพราะมีจุดประสงค์ที่จะป้องกันตนเองและทรัพย์สินมีค่า หรือเราแต่งตัวสวยเพื่อดึงดูดสายตาของผู้อื่นเพราะความต้องการมีคู่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของความต้องการเหล่านี้ที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมมิได้มีความตรงไปตรงมาแบบหนึ่งต่อหนึ่ง ยังมีความซับซ้อนมากกว่านั้นซึ่งต้องการการศึกษาค้นคว้า เช่น เมื่อวัยรุ่นแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวด้วยการชกต่อยกันเพื่อปกป้องศักดิ์ศรี แต่ในเวลาเดียวกันการชนคู่ต่อสู้ก็เป็นการทำให้ได้รับการยกย่องทางสถานภาพของเขาในกลุ่มด้วยเช่นกัน ดังนั้นการทำความเข้าใจอิทธิพลของแรงจูงใจภายในที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมจึงต้องพิจารณาในภาพรวมด้วย

ประการที่สอง พฤติกรรมทางสังคมเป็นปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์แวดล้อมตัวเขา (Person-situation Interaction) ซึ่งมีอิทธิพลต่อกันทั้ง 2 ฝ่ายเราอาจจะเห็นรูปแบบของอิทธิพลระหว่างบุคคลกับสถานการณ์ได้หลายแบบ เป็นต้นว่า

- สถานการณ์แตกต่างทำให้มีการแสดงตนแตกต่างกัน เช่น ต่อหน้าพ่อแม่เด็กวัยรุ่นอาจจะมีพฤติกรรมเรียบร้อยพูดเพราะ แต่เมื่ออยู่ในกลุ่มของเขา เขาอาจจะใช้ภาษาหยาบคาย และไม่เรียบร้อย
- สถานการณ์เดียวกันอาจจะมีหลายจุดของความสนใจ ทำให้คนเราตอบสนองต่อบางจุดเท่านั้น เป็นต้นว่า ในงานเลี้ยงอาจจะมีบางกลุ่มที่กำลังคุยกันเรื่องการเมือง บางกลุ่มคุยเรื่องตลก บางกลุ่มคุยกันเรื่องวิชาการ การที่คนเราจะเข้าร่วมกลุ่มไหนขึ้นอยู่กับว่าในสถานการณ์นั้นเรากำลังสนใจอะไร
- คนเราตอบสนองต่อสถานการณ์แบบเดียวกันแตกต่างกัน เมื่อชมการอภิปรายทางการเมือง ซึ่งถ่ายทอดโทรทัศน์จบลงไปแล้ว ผู้ชมมีความคิดเห็นและการแสดงออกที่ต่างกันไปเสมอทั้งที่ดูรายการเดียวกันสังเกตได้จากผลการหยั่งเสียงจากผู้ชมภายหลังการอภิปรายจบไปแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้ชมมีความเห็นที่ต่างกันไป
- คนสามารถเปลี่ยนสถานการณ์ เป็นต้นว่า เมื่อมีสงครามกลางเมืองในชาติเกิดขึ้นในกรณีของการต่อสู้กับรัฐบาลที่สืบทอดอำนาจทหารของไทยเมื่อปี พ.ศ. 2535 ที่เรียกว่า พฤษภาทมิฬ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาเรียกผู้นำทั้งสองฝ่ายเข้าปดถลกกัน สถานการณ์จึงเปลี่ยนไปสู่ความสงบสุข
- สถานการณ์เปลี่ยน คนก็เปลี่ยนตาม มีการทดลองทางจิตวิทยาสังคมเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าคนเรายอมเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมตามสถานการณ์ของสังคม แต่เราจะเห็นตัวอย่างที่ชัดเจนในชีวิตปกติได้ง่าย เป็นต้นว่า ในสถานการณ์ที่วัยรุ่นชายอยู่ในกลุ่มของเขา เขาจะแสดงพฤติกรรมแสวงผู้หญิงที่เดินผ่านมา แต่ถ้าเขาอยู่คนเดียวเขาไม่กล้าทำอย่างนั้น หรือที่เห็นเป็นประจำอีกอย่างหนึ่งคือ พฤติกรรมของคนที่เปลี่ยนไปเพราะได้รับสถานภาพหรือตำแหน่งใหม่ ทำให้ต้องเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสถานภาพหรือตำแหน่งใหม่นั้น เช่น ผู้ชายที่เปลี่ยนสถานภาพด้วยการบวชเป็นพระต้องแสดงพฤติกรรมสำรวมตามบทบาทพระ

เราสรุปได้ว่า การที่นักจิตวิทยาสังคมจะพัฒนาทฤษฎีเพื่ออธิบายหรือควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์อันเป็นความปรารถนาของนักจิตวิทยาสังคมนั้น เขาต้องศึกษาค้นคว้าด้วยการยึดเอาประเด็นทั้งสองนี้เป็นพื้นฐานของการคิด ทุกทฤษฎีต้องมีทัศนะว่ามนุษย์แสดงพฤติกรรมทางสังคมอย่างมีจุดมุ่งหมายและสถานการณ์กับบุคคลมีอิทธิพลต่อกันและกัน

ขอบข่ายของเนื้อหาวิชาจิตวิทยาสังคม

พิจารณาจากคำนิยามและการอธิบายความหมายของวิชาจิตวิทยาสังคมและความหมายของพฤติกรรมทางสังคม เราอาจจะสรุปเป็นประเด็นได้ว่า ขอบข่ายของจิตวิทยาสังคมน่าจะอยู่ใน 3 ประเด็นใหญ่ๆ คือ การศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์เกี่ยวกับ

- 1. อิทธิพลของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของบุคคล
- 2. พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน
- 3. พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม

การศึกษาค้นคว้าเพื่อหาความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ของนักจิตวิทยาสังคมนั้นกว้างขวาง ถึงแม้ว่าจะกล่าวว่าการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมอันเป็นผลจากการได้รับอิทธิพลจากผู้อื่นก็ตาม เพราะคำว่าพฤติกรรมทางสังคมนั้นกินความกว้างมาก แต่เพื่อให้ผู้อ่านได้เกิดภาพพจน์ชัดเจนขึ้น จะขอเสนอผลการสำรวจตำราวิชาจิตวิทยาสังคมที่ได้มีการเขียนขึ้นขึ้นมาระหว่างปี ค.ศ. 1995-2000 ในสหรัฐอเมริกาว่าเขาได้เขียนเกี่ยวกับหัวข้ออะไรบ้าง ทั้งนี้เพราะว่าตำรานั้นจะต้องเขียนจากการรวบรวมผลการวิจัยในแวดวงวิชาการสาขานั้นๆ ซึ่งอยู่ในความสนใจของนักวิชาการด้านจิตวิทยาสังคม โดยผู้เขียนได้ใช้ตำรา 6 เล่ม ที่ได้มีการใช้กันอย่างแพร่หลายในมหาวิทยาลัยในต่างประเทศเป็นพื้นฐานและได้รวบรวมเฉพาะหัวข้อที่ปรากฏร่วมกันอยู่ในตำราเหล่านี้ (Smith & Mackie, 1995; Baron, Byrne, & Johnson, 1998; Moghaddam, 1998; Aronson, Wilson, & Akert, 1999; Kenrick, Neuberg, & Cialdini, 1999; Taylor, Peplau, & Sears, 2000) ตารางรายการหัวข้อต่อไปนี้ นักจิตวิทยาสังคมได้เขียนเป็นตำราซึ่งจะทำให้ผู้อ่านได้รู้ว่าขอบข่ายของวิชานั้นประกอบไปด้วยการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ในแง่ใดบ้าง ทำให้สามารถมองเห็นภาพกว้างๆ ของวิชานี้ได้มากพอสมควร

หัวข้อ	จำนวนเล่ม
Introduction to Social Psychology and Methodology	6
Social Cognition	5
Social Perception	6
Self-knowledge, Self and Personality, Self and Culture	6
Attitude & Attitude Change	6
Prejudice	6

หัวข้อ	จำนวนเล่ม
Attribution	6
Attraction, Affiliation and Love	6
Conflicts and Conflict Resolution	6
Social Influences; conformity, compliance, and obedience	6
Cross-cultural Psychology	3
Group processes or group dynamics e.g. Leadership, decision making etc.	6
Prosocial, Altruism, or Helping Behavior	6
Aggression	6
Social Psychology and Law	4
Social Psychology and Health	5
Social Psychology and Environmental Issues	5
Social Psychology and Business	2

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ถ้าหากเราจะสำรวจจากหนังสือและตำราที่ใช้สอนวิชาจิตวิทยาสังคมทุกเล่มที่พิมพ์จำหน่ายในท้องตลาดจะเห็นได้ว่า การศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสังคมยังคงมีหัวข้อเหล่านี้อยู่เหมือนเดิม เพียงแต่มีความก้าวหน้ามากขึ้นในการวิจัยและการสรุปการวิจัยมาเป็นทฤษฎี และที่กำลังกลายเป็นแนวโน้มที่สำคัญอย่างชัดเจนขึ้นเป็นอย่างมากคือ การนำเอาหลักและทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมไปประยุกต์ในงานต่างๆ มากขึ้น ที่สำคัญได้แก่ การนำไปประยุกต์ในงานศาลยุติธรรม งานการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม งานการรักษาสุขภาพอนามัย และงานที่เกี่ยวกับการทำงานของมนุษย์ในวงการธุรกิจ

จิตวิทยาสังคมมีความสัมพันธ์กับวิชาการสาขาอื่นอย่างไร

เนื่องจากมีศาสตร์อีกหลายสาขาที่มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์เช่นกัน เราจึงนำที่จะทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของศาสตร์เหล่านั้นกับจิตวิทยาสังคมไปด้วย เพื่อจะได้เข้าใจว่าจิตวิทยาสังคมมีความแตกต่างจากศาสตร์อื่นที่ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์อย่างไร

1. จิตวิทยาสังคมกับจิตวิทยา แท้จริงแล้วจิตวิทยาสังคมเป็นสาขาหนึ่งที่แยกออกมาจากจิตวิทยา จิตวิทยานั้นศึกษาพฤติกรรมของบุคคลโดยศึกษาว่า จิตลักษณะต่างๆ มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างไร เช่น สติปัญญา แรงจูงใจ การรับรู้ ฯลฯ มีอิทธิพลอย่างไรต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุคคล ในการทดลองก็จะเน้นลักษณะเฉพาะตัว เช่น นำเอาหนูมาวิ่งในทางเดินรูปตัว T (T-Maze) โดยศึกษาแรงจูงใจว่ามีผลต่อการเรียนรู้ของหนูอย่างไร แต่ถ้าเป็นนักจิตวิทยาสังคมเขาจะศึกษาในลักษณะที่ว่า ถ้ามีหนูตัวที่สองวิ่งไปทางซ้าย หนูตัวแรกจะวิ่งไปทางซ้ายหรือทางขวา กล่าวอีกอย่างก็คือจิตวิทยาสังคมศึกษาพฤติกรรมของคนในกรณีที่มี

ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ เกิดขึ้น นักจิตวิทยาสังคมจะไม่เน้นลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลเป็นรายคน ต่างกับนักจิตวิทยาซึ่งสนใจวิเคราะห์พฤติกรรมในระดับบุคคลเป็นรายคน ไป

ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่เราได้รับการต้อนรับจากพนักงานในบริษัทคนหนึ่งระหว่างที่เราเลือกสินค้าอยู่ด้วยอาการเคาะนิ้วกับตุลีนคำเหมือนกับว่ารอคอยเราให้ตัดสินใจเลือกเร็วๆ หน้าที่าทำทางบอกอาการไม่อยากจะต้อนรับเรา ถ้าเราคิดว่าพนักงานคนนี้เป็นคนเจ้าอารมณ์ ใจร้อน เอาแต่ใจ ฯลฯ นั่นคือเรากำลังใช้วิธีวิเคราะห์แบบจิตวิทยา ซึ่งใช้ทฤษฎีบุคลิกภาพเป็นหลักในการอธิบาย แต่ถ้าเราพยายามจะอธิบายว่าตอนนี้พนักงานคนนั้นได้รับคำสั่งจากหัวหน้าให้ทำงานเพิ่มเติมจากเวลาทำงานปกติของเขา และเขากำลังเป็นห่วงลูกที่กำลังรอคอยอยู่ที่โรงเรียนซึ่งให้แม่ไปรับ งานวันนี้อย่างมากจนกระทั่งเขาไม่มีเวลารับประทานอาหารกลางวัน ฯลฯ การอธิบายอย่างนี้เป็นการวิเคราะห์ในแง่ของอิทธิพลของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของพนักงานขายผู้นั้น และนี่คือการอธิบายด้วยการใช้จิตวิทยาสังคม

2. จิตวิทยาสังคมกับสังคมวิทยา สังคมวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม สถาบันทางสังคม การรวมกลุ่ม นักสังคมวิทยาสนใจศึกษาอิทธิพลของกลุ่มหรือองค์การทางสังคมที่มีต่อพฤติกรรมของบุคคล เช่น ศึกษาเรื่องการแบ่งชนชั้นทางสังคมเพื่อดูความแตกต่างของพฤติกรรมจากการเป็นสมาชิกของชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น พฤติกรรมการใช้ภาษาพูดของคนในแต่ละชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันจะมีการใช้ภาษาพูดไม่เหมือนกันทั้งๆ ที่พูดภาษาไทยเหมือนกัน เป็นต้นว่า ชนชั้นสูงและกลางมักจะใช้สรรพนามว่าผมหรือคุณ ในขณะที่ชนชั้นล่างอาจจะใช้คำว่า กูหรือมึง นอกจากนั้นผู้คนในแต่ละชนชั้นมักจะมีแบบแผนของพฤติกรรมในการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน

3. จิตวิทยาสังคมกับมานุษยวิทยา วิชามานุษยวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาถึงแบบแผนของพฤติกรรมของคน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีทั้งหลาย นับตั้งแต่แบบแผนในการเลี้ยงดูเด็กไปจนกระทั่งพิธีเกี่ยวกับงานศพ รวมไปถึงความคิดความเชื่อถือต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้น นอกจากนั้นยังศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางสรีระที่มาและลักษณะของคนเผ่าต่างๆ และลักษณะความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมกับคนอีกด้วย ดังนั้นระดับการวิเคราะห์ของวิชานี้จึงกว้างมาก ผลการศึกษาทางมานุษยวิทยาให้ประโยชน์แก่การศึกษาทางจิตวิทยาสังคมมาก เช่น เรื่องของวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นๆ มาก ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมภายนอกหรือภายใน เป็นต้นว่า วัฒนธรรมของสังคมใดก็ตามย่อมทำให้คนในสังคมนั้นมีแรงจูงใจ ค่านิยม ความเชื่อทัศนคติ การกระทำ ฯลฯ แตกต่างไปจากสังคมอื่น ซึ่งนักจิตวิทยาสังคมต้องนำมาใช้ประโยชน์ในการศึกษาเพื่อเข้าใจพฤติกรรมของคนเฉพาะกลุ่มเหล่านั้น

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ เราจะเห็นได้ว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมต่างกันเกิดขึ้นมากและรวดเร็ว ปัญหาของพฤติกรรมความขัดแย้งกันอันเกิดจากความคิดและค่านิยมที่แตกต่างกันมีอยู่มากมายตั้งแต่ระดับภูมิภาคของโลก ระดับประเทศ ระดับภายในประเทศ และแม้กระทั่งระดับองค์การทางธุรกิจก็ขัดแย้งกันเมื่อมาจากวัฒนธรรมองค์การที่แตกต่างกัน ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้อ่านหนังสือเล่มนี้คือ จะต้องมีการจุดใจคิดเสมอว่า การศึกษาวิจัยพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ที่อ้างในหนังสือเล่มนี้แทบจะทั้งหมดเป็นการศึกษาวิจัยที่

เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างจากประเทศไทยของเรา (เนื่องจากประเทศไทยของเรามีการศึกษาวิจัยด้านนี้น้อยมาก) ดังนั้นเมื่ออ่านแล้วต้องถามตนเองเสมอว่า ข้อสรุปของการศึกษาวิจัยนี้จะเป็นอย่างเดียวกันหรือไม่ในวัฒนธรรมไทยของเรา

4. จิตวิทยาสังคมกับวิชาอื่นๆ เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ วิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ทั้งหลายนั้นส่วนมากศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น เพียงแต่พุ่งจุดสนใจไปคนละด้าน เช่น รัฐศาสตร์สนใจศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ เศรษฐศาสตร์สนใจศึกษาพฤติกรรมด้านเศรษฐกิจของมนุษย์ จนกระทั่งปัจจุบันนี้บางท่านก็เรียกวิชาเหล่านี้รวมๆ ว่าพฤติกรรมศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางการเมืองหรือพฤติกรรมทางเศรษฐกิจก็ตาม ถ้าหากพฤติกรรมที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Interaction) แล้วถือว่าเป็นพฤติกรรมที่จิตวิทยาสังคมต้องศึกษาทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปแล้วจิตวิทยาสังคมแตกต่างจากวิชาอื่นๆ ในระดับของการวิเคราะห์ เพราะจิตวิทยาสังคมศึกษาพฤติกรรมทางสังคมระหว่างคน ซึ่งหมายความว่าในระดับมากกว่าหนึ่งหน่วย ส่วนวิชาอื่นๆ เช่น จิตวิทยาศึกษาพฤติกรรมของคนและสัตว์และระดับการวิเคราะห์มีเพียงหนึ่งหน่วย แต่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีระดับการวิเคราะห์มากกว่าหนึ่งหน่วยและกว้างใหญ่อยู่ในระดับกลุ่ม (ในความหมายนี้ผู้เขียนหมายถึงว่ากลุ่มประกอบด้วยสมาชิกหน่วยย่อย)

สังเขปความเป็นมาของวิชาจิตวิทยาสังคม

วิชาจิตวิทยาสังคมเป็นวิชาการสาขาหนึ่งที่เพิ่งจะได้รับการยอมรับจากสถาบันวิชาชีพทางจิตวิทยาและมหาวิทยาลัยต่างๆ ว่าเป็นสาขาวิชาหนึ่งในราวต้นศตวรรษที่ 20 นี้เองเช่นเดียวกับสาขาวิชาการอย่างอื่นในเรื่องวิวัฒนาการของสาขาวิชา จิตวิทยาสังคมเจริญเติบโตขึ้นมาจากกระแสแห่งความเชื่อ 2 ประการด้วยกันคือ

ประเภทแรก ได้แก่ ความคิดของนักปราชญ์ทั้งหลายในยุคก่อนที่เสนอมาว่า พฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์นั้นมีกฎเกณฑ์ หมายความว่ามนุษย์สามารถทำนายพฤติกรรมทางสังคมได้ถ้ารู้กฎเกณฑ์ของพฤติกรรม ความคิดเช่นนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จนกระทั่งชัดเจนมากในศตวรรษที่ 18 และ 19 ในช่วงเวลานี้เองนักปราชญ์ทั้งหลายต่างก็เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ เช่น มิลล์ (Mill) และสเปนเซอร์ (Spencer) เสนอว่า พฤติกรรมทางสังคมทุกชนิดของมนุษย์ล้วนแล้วแต่กำเนิดขึ้นมาจากการเข้าหาความสุขสำราญและหลีกเลี่ยงความเจ็บปวด แนวคิดเช่นนี้ภายหลังเรียกว่า ลัทธิสุขนิยม (Hedonism) ส่วนคนอื่นๆ เช่น ดันเต (Dante) และนิตเช (Nietzsche) เห็นว่าความปรารถนาในอำนาจเป็นรากเหง้าของพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ แนวทัศนะเช่นนี้เรียกว่า Egoism อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีทั้งหลายในช่วงเวลานี้มีลักษณะรวบรัดง่ายตายจนเกินไป ในความเป็นจริงนั้นพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ซับซ้อนเกินกว่าที่จะอธิบายด้วยทฤษฎีที่รวบรัดง่ายตายเหล่านั้น เช่น มีคนอยู่มากมายที่วิ่งเข้าหาความเจ็บปวดด้วยการเป็นนักมวยเพียงเพื่อที่จะได้เงินมาประทังชีวิต การอ้างว่าเงินที่ได้มาซึ่งปัจจัยสี่ไปดำรงชีวิตนั้นเป็นการสร้างความสุขดูจะมีเหตุผลน้อย เมื่อเงินนั้นได้มาด้วยความเจ็บปวดซึ่งทุกคนอยากหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นจากทฤษฎีที่รวบรัดง่ายตายเช่นนี้ได้รับการ

วิพากษ์วิจารณ์ และในที่สุดทฤษฎีเหล่านี้ก็เสื่อมความนิยมไปเรื่อยๆ เหลือไว้แต่ข้อคิดสำคัญๆ ผากไว้เป็นมรดกให้แก่นักวิชาการรุ่นหลังว่า พฤติกรรมทางสังคมนั้นมีกฎเกณฑ์และทำนายได้

ประการที่สอง มาจากความเจริญก้าวหน้าของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และการที่นักจิตวิทยารับเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์จากสาขาวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มาใช้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ในทศวรรษที่ 19 นี้เองที่วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ทั้งหลาย เช่น ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ได้เจริญพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าอย่างพรดพราดเช่นนี้ได้ทำให้ นักจิตวิทยาเกิดความคิดว่า ถ้านำเอาวิธีการดังกล่าวมาใช้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ดูบ้างน่าจะประสบผลสำเร็จเช่นนั้นเหมือนกัน

ด้วยการผนวกกระแสความเชื่อ 2 ประการคือ ความเชื่อว่าพฤติกรรมทางสังคมนั้นมีกฎเกณฑ์และสามารถที่จะศึกษาได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิชาจิตวิทยาสังคมก็เริ่มเข้าสู่ยุคใหม่ที่เป็นที่ยอมรับกันต่อมาว่าเป็นสาขาวิชาที่สำคัญมากสาขาหนึ่งในพฤติกรรมศาสตร์

1. ยุคแรกของการปรากฏโฉมในชื่อจิตวิทยาสังคม ปี ค.ศ. 1908 เป็นปีแรกที่เริ่มมีคำว่า จิตวิทยาสังคมอย่างเป็นทางการ วิลเลียม แมคดูแกล (William McDougall) ได้ตีพิมพ์ตำราเล่มแรกภายใต้ชื่อว่า *Social Psychology* ถึงแม้ว่าตำราเล่มนี้จะเป็นเล่มแรกภายใต้ชื่อจิตวิทยาสังคมก็จริงแต่ไม่เป็นที่ยอมรับมากนักในเรื่องของเนื้อหา ด้วยเหตุว่าแมคดูแกลมองเห็นว่าพฤติกรรมทางสังคมนั้นมีเหตุมาจากสัญชาตญาณโดยกำเนิดของมนุษย์ ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของนักจิตวิทยาในยุคต่อมา ตำราที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของวิชาจิตวิทยาสังคมอย่างแท้จริงนั้นเขียนโดย ฟลอยด์ ออลพอร์ต (Floyd Allport) ในปี ค.ศ. 1924 ตำราเล่มนี้เสนอแนวคิดที่ว่าพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์นั้นมีมูลเหตุมาจากองค์ประกอบหลายอย่างรวมทั้งการปรากฏตัวของผู้อื่น และพฤติกรรมของเขาเหล่านั้น นอกจากนั้นยังบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการอ่านภาษาท่าทางจากใบหน้า การคล้อยตามผลของการทำงานบางประเภทเมื่อมีผู้ชมและเมื่อไม่มีผู้ชม

ต่อมาในปี ค.ศ. 1935 มูซาเฟอร์ เซอร์ฟ (Muzafer Sherief) นักจิตวิทยาอเมริกันเชื้อสายตุรกีได้ทำการวิจัยซึ่งถือว่าเป็นงานที่สำคัญและอ้างอิงกันบ่อยมากในเรื่องการคล้อยตาม จนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอ ในหนังสือเล่มนี้ก็จะอ้างอิงงานวิจัยคลาสสิกชิ้นนี้เช่นเดียวกันในบทที่เกี่ยวกับการคล้อยตาม ซึ่งงานวิจัยนี้จะได้กล่าวต่อไปในบทที่ว่าด้วยเรื่องการคล้อยตาม และ 4 ปีต่อจากงานของเซอร์ฟ นักจิตวิทยาชาวเยอรมันผู้อพยพหนีฮิตเลอร์มาทำงานในอเมริกาชื่อ เคิร์ต ลูวิน (Kurt Lewin) ผู้ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นบุคคลสำคัญที่สุดคนหนึ่งที่ว่ารากฐานของวิชาจิตวิทยาสังคมก็นำเอาลูกศิษย์ 2 คนไปทำการทดลองที่ถือว่าเป็นงานวิจัยคลาสสิกเช่นเดียวกันคือ การทดลองเกี่ยวกับผลของการนำโดยผู้นำ 3 แบบอันได้แก่ แบบประชาธิปไตยแบบเผด็จการ และแบบตามสบาย นอกเหนือไปจากนั้น ลูวินยังเสนอแนวคิดที่จะให้มีการนำเอาวิธีการวิจัยและความรู้ที่ได้จากการวิจัยทางจิตวิทยาสังคมไปใช้แก้ปัญหาสังคม ซึ่งเขาเองได้ทำเป็นตัวอย่างได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยอาศัยกระบวนการกลุ่ม อันเป็นรากฐานของการก่อตั้งศูนย์การวิจัยเรื่องพลวัตของกลุ่ม (Research Center for Group Dynamics Study at MIT) ซึ่งได้กลายเป็นแหล่งผลิตนักจิตวิทยาผู้มีผลงานความสำคัญทางจิตวิทยาสังคมอีกหลายคนในเวลาต่อมา และได้กลายเป็นแหล่งกำเนิดการฝึกอบรมแบบกลุ่มสัมพันธ์หรือการฝึกความไวในการรับรู้ (Sensitivity Training) ในเวลาต่อมา เมื่อเวลาผ่านมาถึงปลายทศวรรษที่ 30 วิชาจิตวิทยาสังคมก็ได้พัฒนาขึ้นมากกลายเป็นสาขาวิชาหนึ่งอย่างเต็มตัว

2. สองทศวรรษแห่งการเติบโต ค.ศ. 1940-1960 ความก้าวหน้าของการวิจัยค้นคว้าในสาขาวิชาจิตวิทยาสังคมต้องหยุดลงไปชั่วทศวรรษหนึ่งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสงครามสงบ นักจิตวิทยาซึ่งต้องไปทำการวิจัยให้แก่การทหารก็ได้กลับมาดำเนินงานวิจัยต่อในมหาวิทยาลัย แนวการวิจัยที่สำคัญในระยะนี้ได้แก่ การวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล ซึ่งกลุ่มนักจิตวิทยาสังคมมหาวิทยาลัยเยล นำโดย คาร์ล ฮอฟแลนด์ (Carl Hovland) แนวการวิจัยที่สำคัญอีกแนวหนึ่งได้แก่ การค้นคว้าเกี่ยวกับคุณลักษณะของบุคคลว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเขายังไร ยกตัวอย่างเช่น งานค้นคว้าของ เดวิด ซี. แมคเคลแลนด์ (David C. McClelland) ผู้สรุปว่าสังคมมนุษย์จะเจริญและพัฒนาทางเศรษฐกิจได้รวดเร็ว ถ้าสมาชิกของสังคมนั้นมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ในขณะที่เดียวกันนี้แนวการวิจัยเรื่องอิทธิพลของกลุ่มและการเป็นสมาชิกกลุ่มต่อพฤติกรรมของบุคคลก็ปรากฏออกมาอย่างต่อเนื่องในอัตราเร็วที่ค่อนข้างจะสูง

ในระหว่างปี ค.ศ. 1950-1960 นีเออ เลอเนสเตอร์ (Leon Festinger) ได้เสนอทฤษฎีการขัดแย้งกันของการคิด (Cognitive Dissonance Theory) ออกมา ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางวิชาการจิตวิทยาสังคมอย่างครึกโครมที่สุด ทฤษฎีนี้เสนอว่ามนุษย์เราไม่ชอบสภาวะตึงเครียดภายในตัวเองอันเกิดจากความไม่สอดคล้องต้องกันของความคิดต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด และมนุษย์ต้องลดความตึงเครียดนี้โดยการทำให้เกิดความสอดคล้องกันของความคิดทั้งหลายขึ้นมา เนื่องจากทฤษฎีนี้ค่อนข้างจะซับซ้อน ผู้เขียนจะไม่กล่าวรายละเอียดในที่นี้ แต่จะยกไปเขียนรายละเอียดในบทที่ว่าด้วยเจตคติ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้ถือว่าเป็นทฤษฎีที่ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์และทำให้เกิดการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎีอย่างมากมายที่สุด ทำให้เกิดความรู้มากมายติดตามมา ทั้งนี้ก็เพราะว่าตัวทฤษฎีทำนายพฤติกรรมมนุษย์ตรงกันข้ามกับสามัญสำนึก เช่น การว่าจ้างให้คนแสดงทัศนคติที่ตรงกันข้ามกับความเชื่อจริงๆ ของเขาด้วยเงินเพียงเล็กน้อย จะมีผลทำให้เขาเปลี่ยนใจมาเชื่อทัศนคติที่เขาได้แสดงออกไปมากกว่าการว่าจ้างเขาด้วยเงินจำนวนมาก เป็นต้น

การวิจัยในแนวต่างๆ ดังกล่าวไปแล้วยังคงเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในปี ค.ศ. 1960 แต่ในระยะนี้ก็เกิดความสนใจพิเศษต่อการวิจัยเรื่องการรับรู้ การสร้างแรงดึงดูดใจและความรัก พฤติกรรมก้าวร้าว และการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคม ดังนั้นพอสิ้นทศวรรษที่ 60 หัวข้อการศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาสังคมจึงครอบคลุมพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์พอสมควร

3. จิตวิทยาสังคมภายหลังปี ค.ศ. 1970-ปัจจุบัน หัวข้อการวิจัยค้นคว้าที่ได้รับการสนใจอย่างมากในระยะต้นๆ คือ การระบุเหตุพฤติกรรม (Attribution) และพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น ในเรื่องการระบุเหตุพฤติกรรมนั้นเป็นการค้นคว้าการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมของผู้อื่นโดยการพยายามค้นหาสาเหตุของการแสดงพฤติกรรมของผู้อื่นนั้นด้วย ส่วนในเรื่องพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่นนั้น เป็นการค้นหาลักษณะเมื่อไรและอะไรเป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้คนเราช่วยเหลือกันเมื่ออยู่ในเหตุการณ์คับขัน สำหรับเรื่องหลังนี้เกิดจากแรงบันดาลใจของนักจิตวิทยา 2 คนคือ บิบ ลาตานิ (Bibb Latane) และจอห์น ดาร์ลีย์ (John Darley) ทั้ง 2 คนได้อ่านข่าวการทำร้ายร่างกายหญิงสาวผู้หนึ่งด้วยมีดต่อหน้าผู้รู้เห็นเหตุการณ์หลายคน แต่ไม่มีผู้ใดช่วยเหลือหญิงผู้เคราะห์ร้ายนั้นเลย ทั้งที่หญิงสาววิ่งหนีวนเวียนอยู่เป็นเวลานาน ขณะที่ผู้ทำร้ายหนีไปและหวนกลับมาแทงซ้ำเพราะไม่เห็นมีผู้ใดมาช่วยหญิงผู้หนึ่ง จากการศึกษาวิจัยของนักจิตวิทยาทั้ง 2 คนนี้เองที่ได้เป็นการเปิดประตูนำเอาวิชาจิตวิทยาสังคมออกไปสู่โลกแห่งความจริง ภายหลังจากการศึกษาวิจัยของ

เขาทั้งสอง นักจิตวิทยาสังคมเริ่มออกไปศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ในด้านประยุกต์มากขึ้น เช่น มีการเข้าไปศึกษาผลของความสวและรูปร่างหน้าตาของผู้ต้องหาที่มีต่อการตัดสินคดีของคณะลูกขุน ผลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ เป็นต้นว่า การออกแบบอาคาร อุณหภูมิ แสง ฯลฯ มีอิทธิพลอย่างไรต่อพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ เป็นต้น ฉะนั้นในปัจจุบันนี้การศึกษาค้นคว้าของนักจิตวิทยาจึงยังคงดำเนินการต่อเนื่องในหัวข้อต่างๆ ที่กล่าวไปแล้วในระยก่อนๆ ในขณะเดียวกันก็เน้นการวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมมนุษย์ในชีวิตจริงมากขึ้นโดยการเข้าไปศึกษาวิจัยในสถานการณ์จริง เช่น ในศาลสถิตยุติธรรม ในวงการแพทย์ ในวงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และในวงการธุรกิจอุตสาหกรรม เป็นต้น

วิธีการศึกษาค้นคว้าทางจิตวิทยาสังคม

การค้นคว้าวิจัยเพื่อหาความรู้ในทางจิตวิทยาสังคมนั้นกระทำด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับวิชาฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ดังนั้นเราจึงควรจะทำความเข้าใจร่วมกันเสียก่อนว่า เมื่อเรากล่าวถึงวิธีการทางวิทยาศาสตร์เรามีความหมายว่าอย่างไร

1. ลักษณะของวิธีการศึกษาค้นคว้าความรู้ที่เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังที่ได้กล่าวถึงคำนิยามของวิชาจิตวิทยาสังคมดังที่ผ่านมา มีคำหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในคำนิยามเหล่านั้นแทบทุกคำนิยาม คำนั้นก็คือ การศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ซึ่งจะต้องมีลักษณะดังนี้

- มีความเชื่อในเรื่องของการถูกกำหนดของเหตุการณ์ธรรมชาติ (Determinism) นั่นคือต้องเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายย่อมมีเหตุทำให้เกิด ไม่มีอะไรเกิดขึ้นโดยความบังเอิญ (เช่นเดียวกับความเชื่อทางพุทธศาสนาในเรื่องกฎแห่งกรรมดังพุทธพจน์ที่ว่า สิ่งทั้งหลายย่อมเกิดมาแต่เหตุ)
- มีความเชื่อในวิธีการเก็บข้อมูลจากเหตุการณ์จริงในธรรมชาติ (Empirical Approach) เพื่อพิสูจน์สมมติฐาน ไม่นิยมใช้วิธีการคิดหาเหตุผลตามตรรกวิทยา (Rational Approach) ซึ่งไม่ต้งไปสังเกตจากความจริงที่เกิดขึ้น
- วิธีการทางวิทยาศาสตร์จะต้องมีการให้นิยามปฏิบัติการ (Operational Definition) แก่มนทัศน์หรือความคิดรวบยอด (Concepts) ที่นำมาเป็นตัวแปรในการวิจัยเพื่อประโยชน์ในการวัดและการจัดการทำข้อมูล เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงแม่นยำ หมายความว่าจะต้องให้นิยามแก่ตัวแปรนั้นจนสามารถวัดเป็นปริมาณได้
- วิธีการทางวิทยาศาสตร์จะต้องดำเนินการไปอย่างเป็นสภาวะวิสัยคือ ผู้สังเกตหลายคนต้องรับรู้ปรากฏการณ์เดียวกันเป็นอย่างเดียวกัน อันจะทำให้การวัดดังที่กล่าวในประเด็นที่ 3 มีความเที่ยงตรงแม่นยำ

2. ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ของนักจิตวิทยาสังคม ในการค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์นั้น นักจิตวิทยาสังคมได้รับเอาวิธีการวิจัยหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาจากนักวิทยาศาสตร์สาขาวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มาใช้ ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

• **มีปัญหากเกิดขึ้นด้วยความสงสัยใคร่รู้ของนักจิตวิทยา** ปัญหาอาจจะเกิดจากการสัมผัสโดยประสบการณ์ตรงของนักจิตวิทยา เช่น ตัวเองและคนอื่นอยู่ในที่เกิดเหตุ เห็นคนเมาเหล้าหล่มบนทางเดินหัวแตก แต่ไม่มีใครยื่นมือเข้าไปช่วย ต่างคนต่างดูเฉย นักจิตวิทยาอาจจะตั้งปัญหาว่า ทำไมคนจึงไม่ช่วยคนเมาผู้นั้น นอกจากนั้นปัญหาอาจจะเกิดจากประสบการณ์ทางอ้อมก็ได้ เช่น เมื่อหนังสือพิมพ์เสนอข่าวการฆ่าผู้หญิงคนหนึ่งโดยฆาตกรมาดักทางที่หน้าประตูบ้าน หญิงผู้เคราะห์ร้ายได้ร้องขอความช่วยเหลือและมีคนที่อยู่บ้านข้างเคียงได้ยินหลายคน พวกเขาเปิดไฟแต่ไม่ลงมาช่วย ฆาตกรวิ่งหนีไปแต่ได้วิ่งกลับมาเพื่อที่จะแทงซ้ำอีก หญิงผู้เคราะห์ร้ายวิ่งหนีฆาตกรไปได้แค่เกือบ 30 เมตรจึงถูกไล่ทันและถูกแทงอีก มีผู้อยู่ในอาคารชุดหลายคนได้ยินเสียงและได้โทรศัพท์แจ้งตำรวจ แต่ไม่มีใครลงมาช่วยจับตัวผู้ร้าย จากการนี้เองนักจิตวิทยาอ่านแล้วอาจจะตั้งคำถามว่าทำไมเพื่อนบ้านจึงไม่ลงมาช่วยหญิงเคราะห์ร้ายผู้นั้น สถานการณ์เช่นใดคนจึงจะช่วยเหลือและสถานการณ์เช่นใดคนจะไม่ช่วย มืองค์ประกอบอะไรในตัวคนเราที่จะทำให้เป็นคนชอบช่วยเหลือผู้อื่น ฯลฯ เป็นต้น

• **ขั้นรวบรวมประสบการณ์ เหตุผล และทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาเหล่านั้น** เพื่อที่จะประมวลเอาความรู้จากสิ่งเหล่านั้นมาตั้งเป็นสมมติฐาน หรือการเดาคำตอบไว้ล่วงหน้าให้แก่ปัญหาในขั้นที่แล้ว เช่น อาจจะตั้งสมมติฐานว่ายังมีคนอยู่เหตุการณ์ฉุกเฉินมาก ก็จะมีคนช่วยน้อยลง เพราะว่ามีภารกิจความรับผิดชอบเกิดขึ้นในระหว่างผู้อยู่ในเหตุการณ์ หรือความน่าจะเป็นที่บุคคลที่ประสบเหตุฉุกเฉินจะได้รับความช่วยเหลือจะสูงขึ้นเมื่อมีผู้อยู่ในเหตุการณ์น้อยคน

โดยทั่วไปนักจิตวิทยาจะตั้งสมมติฐานมาจากทฤษฎีและการสังเกตจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ นั่นคือจากเหตุการณ์จริงที่เขาได้พบหรือฟังมา

• **ขั้นรวบรวมข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน** ในขั้นนี้นักจิตวิทยาได้สร้างเครื่องมือเพื่อจะเก็บข้อมูลจากเหตุการณ์ที่เป็นปัญหา เขาอาจจะใช้วิธีทดลองโดยการจำลองปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เป็นปัญหาให้เกิดขึ้น เช่น ผู้สมรู้แกล้งทำเป็นคนเมาสุรา แล้วทำเป็นล้มลงต่อหน้ากลุ่มคนอื่นๆ ที่มีขนาดของกลุ่มต่างๆ กันแล้วเก็บตัวเลขของผู้เข้ามาช่วยพร้อมทั้งเวลาของการเข้ามาช่วย หรือเขาอาจจะใช้วิธีสอบถามด้วยแบบสอบถามหรือวิธีการอื่นๆ แล้วแต่เขาจะเห็นว่าทำให้ได้ข้อมูลที่ตี หรือเขาอาจจะใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลที่เป็นแบบทดสอบแบบสำรวจ ฯลฯ แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละกรณี

• **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล** เป็นขั้นที่นักจิตวิทยานำเอาข้อมูลจากขั้นที่ 3 มาจัดกระทำด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์และสถิติ เพื่อที่จะอาศัยสถิติช่วยตัดสินใจว่าสมมติฐานที่ถูกทดสอบนั้นจะเป็นคำตอบแก่ปัญหาได้ด้วยความเชื่อมั่นกี่เปอร์เซ็นต์

• **ขั้นสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน** เป็นขั้นที่นักจิตวิทยาสรุปคำตอบให้แก่ปัญหาที่ตั้งเอาไว้ในขั้นแรก เฉพาะกรณีที่ทดสอบแล้วพบว่าสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้มันเป็นจริง ถ้าทดสอบแล้วพบว่าสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้มันไม่จริงก็ต้องทำการวิจัยต่อไปอีก โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นที่สองซ้ำอีก

3. ตัวแปรในการวิจัยทางจิตวิทยาสังคม การที่จะเข้าใจเทคนิควิธีการวิจัยทางจิตวิทยาได้นั้น จำเป็นที่จะต้องทำความรู้จักกับคำว่า ตัวแปร (Variables) เสียก่อน ตัวแปรคืออะไรก็ตามที่กำหนดค่าตัวเลข ให้แก่มันได้และค่าตัวเลขที่กำหนดหรือวัดได้นี้จะต้องมีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ เช่น น้ำหนัก ความดันโลหิต หรือคะแนนจากการสอบ เป็นต้น ในบางครั้งตัวแปรอาจจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะที่ถาวร เช่น เพศ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และชั้นยศของข้าราชการ เป็นต้น โดยทั่วไปนักวิจัยจะแบ่งตัวแปร ออกเป็น 3 ชนิดคือ

- **ตัวแปรอิสระหรือตัวแปรต้น (Independent Variable)** ได้แก่ ตัวแปรซึ่งนักวิจัยเลือกหรือนำมาทำให้เกิดขึ้นในตัวสิ่งหรือผู้รับการทดลอง เพื่อที่จะดูผลว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับสิ่งทดลองนั้น กล่าวอย่างง่าย ๆ ได้ว่าตัวแปรต้นนี้คือสาเหตุที่นักวิจัยสร้างขึ้นมาในสิ่งทดลองเพื่อจะดูผลของมัน บางครั้งอาจจะพบในหนังสือ บางเล่มซึ่งใช้คำว่า *ตัวจัดการกระทำ (Treatment)* ก็ได้

- **ตัวแปรตาม (Dependent Variable)** ได้แก่ ตัวแปรซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงค่าไปเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงค่าของตัวแปรอิสระ การวิจัยทุกเรื่องเป็นการหาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแปรต้นกับตัวแปรตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจจะเกิดขึ้นได้ 2 ระดับคือ ระดับที่แปรผันตามกัน หรือระดับเป็นสาเหตุทำให้เกิดผลก็ได้

- **ตัวแปรควบคุม (Controlled Variable)** บางทีจะเรียกว่าตัวแปรแทรกซ้อน (Extraneous Variable) ได้แก่ ตัวแปรที่ผู้ทดลองพยายามที่จะไม่ให้เข้ามาปะปนหรือมีส่วนร่วมในการวิจัย เพราะว่าตัวแปรนี้จะทำให้ผู้ทดลองเกิดความไม่แน่ใจว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นตัวแปรตามนั้นจะมาจากตัวแปรต้นหรือไม่

ขอยกตัวอย่างของตัวแปรต้น ตัวแปรตาม และตัวแปรควบคุมในการวิจัยพอสังเขปดังนี้

เมื่อต้องการรู้ว่าวิธีการแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มตามความสามารถจะดีกว่าไม่แบ่งหรือไม่ ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน **ตัวแปรต้น** ก็คือการแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มตามความสามารถ ซึ่งอาจจะใช้คะแนนสอบวิชาคณิตศาสตร์หรือภาษาอังกฤษจากชั้นเรียนเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง **ตัวแปรตาม** ก็คือผลสัมฤทธิ์ของการเรียน คือคะแนนรวมของทุกวิชา ส่วน**ตัวแปรควบคุม**อาจจะได้แก่ สถานที่ตั้งของห้องเรียน ถ้าห้องเรียนห้องหนึ่งอยู่ใกล้เสียงอึกทึกมาก แต่อีกห้องหนึ่งอยู่ในบรรยากาศที่น่าเรียน ความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอาจจะเกิดจากความแตกต่างของสถานที่ที่ห้องเรียนอยู่ก็ได้

เมื่อต้องการจะรู้ว่ารูปร่างหน้าตาและท่าทางมีแรงดึงดูดใจให้คนชอบหรือไม่ รูปร่างหน้าตาและท่าทางก็เป็น**ตัวแปรต้น** ซึ่งอาจจะกำหนดโดยวิธีให้มีกรรมการตัดสินหลายคนจัดอันดับว่าคนไหนรูปร่างหน้าตาดีกว่าคนไหน **ตัวแปรตาม**คือความชอบซึ่งอาจจะวัดจากการใช้แบบสอบถาม **ตัวแปรควบคุม**อาจจะได้แก่ เสื้อผ้าหรือเครื่องแต่งตัว ซึ่งเสริมบุคลิกภาพให้คนเราสวยแตกต่างกันได้ จึงต้องคุมไว้ไม่ให้แตกต่างกัน

4. ความมุ่งหมายของการค้นคว้าวิจัยทางจิตวิทยาสังคม จุดหมายของการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ของนักจิตวิทยาสังคมนั้น สามารถจำแนกได้เป็น 3 ขั้นตอนด้วยกันคือ

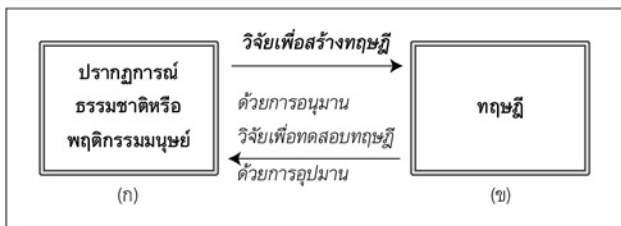
ขั้นที่ 1 เพื่อทำความเข้าใจ (Understanding) พฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ เพื่ออธิบายให้ได้ว่าพฤติกรรมทางสังคมนั้นมีสาเหตุหรือมีความสัมพันธ์กับการปรากฏตัวของสิ่งใด (Explaining) อันเป็นขั้นที่นักจิตวิทยาสามารถสรุปจากการวิจัยค้นคว้าทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ออกมาเป็นทฤษฎีได้แล้ว และนำทฤษฎีที่สรุปนั้นมาอธิบายพฤติกรรมมนุษย์โดยทั่วไปในภายหลัง

ขั้นที่ 2 เพื่อจะทำนายหรือพยากรณ์ (Predicting) ให้ได้ว่าพฤติกรรมทางสังคมจะถูกแสดงออกมาเมื่อมีเงื่อนไขที่กำหนดให้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

ขั้นที่ 3 เพื่อที่จะควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ (Controlling) จุดหมายนี้เป็นจุดสุดท้ายซึ่งเมื่อมาถึงจุดนี้แล้ว ความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าจะเป็นประโยชน์แก่การจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างมีความสุขในสังคมต่อไป

5. ทฤษฎีและการวิจัย ในการพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ นักจิตวิทยาใช้ทั้งประสบการณ์และทฤษฎี โดยประสบการณ์กับพฤติกรรมจะให้ข้อมูลดิบ ซึ่งจะเป็นรากฐานนำไปสู่ความเข้าใจพฤติกรรม แต่ทฤษฎีจะจัดระบบข้อมูลหรือประสบการณ์นั้นจนกระทั่งสามารถที่จะเอาไปอธิบายหรือทำนายพฤติกรรมที่มีลักษณะกว้างกว่าพฤติกรรมที่เป็นตัวทำให้เกิดประสบการณ์ โดยทั่วไปแล้วข้อมูลดิบที่ได้จากการสังเกตหรือได้จากประสบการณ์หมายถึงการสังเกตนั้นต้องเป็นการสังเกตที่เป็นสภาวะวิสัย และอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการควบคุม

ทฤษฎีเป็นประโยคหรือคำประกาศชุดหนึ่งซึ่งเป็นข้อเสนอที่ทดสอบได้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ในปรากฏการณ์ธรรมชาติหนึ่งๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ทฤษฎีถูกสร้างขึ้นมาโดยการอนุมาน (Induction) จากประสบการณ์ในปรากฏการณ์ธรรมชาติ เมื่อได้มาแล้วทฤษฎีจะต้องมีความสามารถในการทำนายปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือพฤติกรรมทั่วไปที่มีลักษณะคล้ายกันแต่ยังไม่เกิดขึ้นโดยวิธีการอุปมาน (Deduction) ตอนหนึ่งที่ว่าทฤษฎีเป็นตัวทำให้เกิดการวิจัยเพื่อทดสอบดูว่าทฤษฎีนั้นถูกหรือไม่ ถ้าทฤษฎีถูกต้องก็จะทำให้สมมติฐานที่ตั้งเอาไว้สำหรับวิจัยได้รับการทดสอบและยอมรับ ถ้าทฤษฎีไม่ถูกต้องสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ก็จะถูกปฏิเสธในขั้นทดสอบสมมติฐาน ซึ่งเป็นการตรวจสอบ (Verification) ว่าทฤษฎีที่ได้อนุมานไว้นั้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติได้ถูกต้องหรือไม่ แผนภูมิต่อไปนี้จะทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับการวิจัยชัดเจนขึ้น

รูปที่ 1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์ การวิจัย และทฤษฎี

ตัวอย่างเช่น การวิจัยของลาตานิและดาร์ลีย์ เรื่องพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น หลังจากที่ยัง 2 คนได้อ่านเรื่องของ คิตตี จินโนวิส ถูกทำร้ายแล้ว เขาก็หาข้อมูลสืบเกี่ยวกับเหตุการณ์ฉุกเฉินประเภทต่างๆ หลายแบบ ขั้นนี้คือในรอบ (n) ในรูปที่ 1.1 เขาทั้งสองได้อนุมานจากเหตุการณ์เหล่านั้นแล้วตั้งเป็นทฤษฎีขึ้นมาหลายทฤษฎี แต่ทฤษฎีหนึ่งซึ่งสำคัญมากคือการกระจายความรับผิดชอบของบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ฉุกเฉิน เพื่อจะดูว่าทฤษฎีของเขาเป็นจริงหรือไม่ ทั้ง 2 คนได้ทำการทดลองเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ว่า ถ้ามีคนหลายคนอยู่ในเหตุการณ์ฉุกเฉิน และแต่ละคนก็รู้ว่าคนอื่นอยู่ในเหตุการณ์ด้วย คนเหล่านั้นจะไม่ค่อยช่วยเหลือผู้เคราะห์ร้ายในเหตุการณ์นั้น สมมติฐานนี้ได้มาจากการอนุมานจากทฤษฎีที่ว่าด้วยการกระจายความรับผิดชอบ การทดลองที่เขาทั้งสองทำไปก็เพื่อเก็บข้อมูลนำมาวิเคราะห์ทดสอบสมมติฐานเพื่อสร้างทฤษฎีว่าด้วยการอธิบายว่า ทำไมคนจึงไม่ช่วยเหลือในกรณีที่อยู่กันหลายคนในเหตุการณ์

เมื่อได้ทฤษฎีแล้ว คือรอบ (ข) ในรูปที่ 1.1 นักวิจัยยังต้องนำเอาทฤษฎีไปทดสอบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติที่คล้ายกันอีกหลายครั้งว่า เมื่อมีปรากฏการณ์อย่างนี้ขึ้นมาหลายครั้งแล้วทฤษฎีนี้ทำนายได้ถูกต้องหรือไม่ว่าคนจะช่วยเหลือน้อยลงเมื่อมีคนอื่นอยู่ด้วยในเหตุการณ์ ขั้นนี้เป็นการอุปมาด้วยการเอาทฤษฎีที่มีอยู่แล้วไปทดสอบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ หมายความว่าทฤษฎีจะเป็นแนวทางให้ตั้งสมมติฐานในการทำนายปรากฏการณ์ธรรมชาติในสถานการณ์ใหม่ ถ้าทดสอบสมมติฐานแล้วเป็นไปตามการทำนายของทฤษฎีก็หมายความว่าทฤษฎีถูกต้องเพราะสามารถทำนายได้แม่นยำ แต่ถ้าได้ทดสอบแล้วไม่เป็นไปตามการทำนายของทฤษฎี ก็แสดงว่าทฤษฎีนี้ทำนายพฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้ทฤษฎีดังกล่าวย่อมไม่ถูกต้อง ดังนั้นในแง่นี้อาจจะกล่าวได้ว่าทฤษฎีมีประโยชน์มากในแง่ที่เป็นพื้นฐานในการสร้างสมมติฐานเพื่อนำไปสู่การทดสอบทฤษฎีนั้นนั่นเอง ทฤษฎีที่ดีจะต้องเป็นทฤษฎีที่สามารถทำให้เกิดสมมติฐานได้มากหรือพูดให้ง่ายก็คือ ทำให้เกิดการวิจัยมากขึ้นเอง

เทคนิควิธีการวิจัยในจิตวิทยาสังคม

นักจิตวิทยาสังคมทำการวิจัยค้นคว้าหาความรู้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ตามขั้นตอนที่กล่าวไปแล้ว 5 ขั้นตอนในขั้นนี้เป็นการรวมข้อมูลนั้นพวกเขาใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายประเภทดังจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

1. การทดลอง (Experimental Research) การทดลองนับว่าเป็นวิธีการวิจัยแบบหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมมากของนักจิตวิทยาสังคม เมื่อนักจิตวิทยาต้องการที่จะค้นคว้าสาเหตุของพฤติกรรมบางอย่างที่เขาจะทำการคือ ลองสร้างสาเหตุที่ว่ามันขึ้นมา สาเหตุที่ลองสร้างขึ้นมานี้ก็คือตัวแปรอิสระหรือตัวจัดกระทำ (Treatments) นั้นเอง แล้วจึงลองเปลี่ยนแปลงระดับความเข้มข้นของตัวแปรอิสระว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมอย่างไร ในที่นี้พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะได้รับผลกระทบก็คือตัวแปรตาม โดยทั่วไปการทดลองแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1.1 การทดลองในห้องทดลอง (Laboratory Experiment) หมายถึงการทดลองที่จัดขึ้นในสถานที่ซึ่งได้จัดการควบคุมตัวแปรอื่นๆ เอาไว้อย่างมากที่สุด เพื่อให้โอกาสในการที่ตัวแปรตามจะได้รับอิทธิพลจากตัวแปรอิสระมากที่สุด ส่วนมากสถานที่ที่ว่ามันมักจะเป็นห้องปฏิบัติการทดลองของภาควิชาจิตวิทยาตาม